

Zápis z jednání komise životního prostředí konané dne 17.06. 2019

Přítomni: Lucie Kolingerová, Ing. Milan Majer, Pavel Bretšnajdr, PhDr. Jaroslav Najbert, Michaela Misterková, Jan Rákocy, Hana Sixtová
Nepřítomni: Ing. Vladimír Martínek, Ladislav Velehradský, Roman Frodl, Karolína Blažková
Zapisovatelka: Olga Kadeřábková

Jednání komise bylo zahájeno v 17:30 v sále přízemí IC, v čp. 1, nám. Arnošta z Pardubic, Český Brod
předsedou komise Jaroslavem Najbertem, který komisi ŽP přivítal.

Body k jednání:

1/ Odkoupení obecního pozemku, popřípadě možnost dlouhodobého pronájmu části obecního pozemku parc. č. 16/1, který navazuje na vjezd k pozemku parc. č. 16/2 s pozemkem parc. č. 5 v k. ú. Štolmíř

Komise navrhaný bod č. 1 projednala, proběhla diskuze a závěr zní:

Komise doporučuje Radě města Český Brod pozemek neprodávat, ale dlouhodobě pronajmout.

2/ Holubi

Komise byla seznámena s rozhodnutím Rady města o nestřílení holubů. K jejich odchytu bude využita odborná firma, která v daných lokalitách umístí odchytné klece.

3/ Participativní rozpočet

Komise po podrobné diskuzi rozhodla vznést podnět k Radě města, aby v nejbližší možné době došlo k zavedení principů tzv. participativního rozpočtu do hospodaření města. Hlavním cílem našeho podnětu je aktivizace občanů a jejich zapojení do péče o životní prostředí města a místních částí. Participativní rozpočty jsou zavedeným institutem v řadě obcí České republiky. Umožňují občanům či spolkům podávat podněty pro využití veřejných financí ve prospěch rozvoje komunitního života a péče o veřejná prostranství.

Návrh fungování participativního rozpočtu je v Příloze 1 tohoto zápisu, metodika k jeho zavádění v Příloze 2. Předseda Komise současně žádá vedení města, aby bylo možné podnět projednat osobně na nejbližším možném zasedání Rady.

4/ Liblické předměstí - studie

Komise se zabývala také studií úpravy areálu bývalého cukrovaru na Liblickém předměstí. **Doporučuje vedení města, aby při dalším jednání s developerem byly zohledněny následující potřeby:**

- zachránit drobné technické památky (např. hradítko nebo propuště bývalého cukrovaru), zakomponovat je do studie (například využít jako lávku na druhý břeh Šembery)
- zachránit v maximálním počtu vzrostlé stromy (solitérní ořešáky, topoly, vrby, ale také stromořadí podél Šembery), které se v areálu nachází, zapojit je do připravované studie. Zatímco u nově vysazených stromů je třeba na benefity (zejm. stín, estetická funkce v zástavě) čekat řadu let, každý vrostlý strom zlepšuje klima nové čtvrti okamžitě.
- zajistit oddělený režim odpadní a dešťové vody, dešťovou vodu v maximální možné míře využít ke vsakování
- ověřit funkci vodních děl v plánovaném parku podél Šembery – zda se jedná o trvalé vodní plochy, nebo nádrže pro zachycení dešťové vody, které budou vypuštěné

5/ Spolek „Živá voda“

Členové Komise se seznámili s **pilotním projektem spolku Živá voda (viz Příloha 3)**, který v oblasti Broumovska usiluje o obnovení malého vodního koloběhu.¹ Výstupem projektu je mj. metodika, kterou lze využít pro plánování a realizaci podobných projektů také v okolí Českého Brodu – až už se jedná o tvorbu tůní, sázení stromů, budování štěrkových hrází a poldrů nebo obnovu meandrů vodních toků. Komise doporučuje radním, zastupitelům i zaměstnancům příslušných odborů MěÚ, aby se s projektem seznámili.

Členové Komise se pokusí vytipovat lokality, které by bylo možné pro obnovu malého koloběhu vody využít.

Zápis z jednání komise bude předložen Radě města pro informaci a následně vyvěšen na webové stránky města Český Brod.

Jednání Komise životního prostředí bylo ukončeno v 18:30 hodin.

Termín příštího jednání: 26. 08. 2019 v 17:30 v čp. 1, přízemí IC.

Zapsala: Olga Kadeřábková

Ověřil a doplnil: PhDr. Jaroslav Najbert, Ph.D.

¹ Dostupné z <https://www.klasterbroumov.cz/cs/novy-projekt-spolku-ziva-vod>.

PŘÍLOHA 1: PARTICIPATIVNÍ ROZPOČET MĚSTA ČESKÝ BROD

Pro zavedení participativního rozpočtu existují příklady dobré praxe i metodiky, realizován je řádově v desítkách obcí v České republice. Komise nepovažuje za nutné vypisovat detailní informace v situaci, kdy jsou dostatečně shrnuté například v metodických materiálech spolku Agora Central Europe na stránkách www.participativni-rozpocet.cz (viz také Příloha 2). Omezíme se na objasnění naší motivace a rámcové představy, jak návrh realizovat v našem městě:

Hlavní důvody, proč považujeme za potřebné záměr realizovat

Chceme:

- Zkvalitnit životní prostředí města a místních částí
- Aktivizovat občany a spolky v péči o životní prostředí města a místních částí
- Posílit důvěru občanů v radnici, utvářet partnerský vztah město - občan
- Zvýšit občanskou participaci a umožnit místním školám a spolkům (gymnázium, střední škola, Junák, mládežnické skupiny církví aj.) rozvíjet dovednosti související s plánováním a realizací komunitních projektů

Poznámka: Není naším primárním cílem, aby občané hlasovali o tom, který chodník v jaké ulici se v nadcházejícím roce opraví. Příklady dobré praxe z jiných měst dokládají, že participativní rozpočet umožňuje občanům podílet se na realizaci nápadů, které přesahují rozsah každoroční údržby a investic.

Z hlediska agendy naší Komise je zjevné, že životní prostředí je veřejným statkem, o který je třeba s ohledem na klimatický vývoj uplynulých let společně a s větší intenzitou pečovat. Běžně se setkáváme s nezájmem občanů o podporu trvale udržitelného rozvoje. Aktivizaci veřejnosti je třeba pomoci vytvořením systémové podpory ze strany města a dostatečné publicity. Jinými slovy a s přiznanou nadsázkou: teprve když žáci základní školy vysadí ve městě nové stromy a budou se o ně starat, aby během dalšího léta neuschly, uvědomí si jejich rodiče a příbuzní, že se změna klimatu dotýká také jich samotných.

Jak si představujeme realizaci participativního rozpočtu

Navrhujeme:

1. Vyčlenění části rozpočtu (řádově stovky tisíc Kč) do veřejné výzvy
2. Publicita záměru (včetně osobních schůzek s vedením škol a spolků)
3. Poskytnutí personálních kapacit pro konzultaci projektů (odbory MěÚ)
4. Jmenování komise, která bude posuzovat projekty (například zástupce jednotlivých komisí nebo odborů MěÚ, občané pojmající všeobecnou autoritu)
5. Veřejná obhajoba záměrů např. v KD Svět - posouzení projektů na základě kritérií (hlavní důraz na reálnost, realizovatelnost a udržitelnost projektů), diskuze mezi občany
6. Nabídnutí obhájených projektů k veřejnému hlasování občanům města
7. Realizace projektů a prezentace jejich výstupů

Kontaktní osoba: PhDr. Jaroslav Najbert, Ph.D.

předseda Komise životního prostředí

jarda.najbert@seznam.cz

+420 724 281 351

METODIKA TVORBY PARTICIPATIVNÍHO ROZPOČTU PRO MĚSTA V ČR

elektronická verze

Metodika tvorby participativního rozpočtu pro města v ČR

Vydala: Agora CE, o.p.s., Petra Rezka 12, Praha 4, 140 00
Vydání první, 2016
www.agorace.cz

Autor: Vojtěch Černý
Odborná konzultace: Kateřina Vojtíšková, Pavel Mička, Kateřina Vávrová
Grafická úprava a sazba: Robert Žamboch, www.robertzamboch.cz
Grafika: Martin Herčík, Design Green Cat

© Agora CE, o. p. s., 2016

Publikace byla vydána v rámci projektu podpory obcí při zavádění participativního rozpočtu v České republice „Participativní rozpočtování – inovativní nástroj dialogu radnic s občany“.
www.participativni-rozpocet.cz

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondnno.cz, www.eeagrants.cz

ISBN: 978-80-906397-4-4

OBSAH

ÚVOD	4
O PARTICIPATIVNÍM ROZPOČTOVÁNÍ.....	5
PŘÍPRAVA PARTICIPATIVNÍHO ROZPOČTU – PRAKTICKÝ NÁVOD.....	14
VYHODNOCENÍ PARTICIPATIVNÍHO ROZPOČTOVÁNÍ	32
KAM ZA INFORMACEMI A PŘÍKLADY	38
PŘÍLOHY.....	40

ÚVOD

Tato metodika je určena těm, kteří potřebují jednoduchý a srozumitelný nástroj k přípravě participativního rozpočtu ve svém městě. Ať jste politik, aktivní občan, nebo úředník, najdete v ní praktický návod k tomu, jak participativní rozpočet připravit, jak ho realizovat a také na co si dát pozor při implementaci jeho výsledků.

Pro každou fázi přípravy, realizace a implementace výstupů procesu participativního rozpočtování jsme sestavili jednotný popis. Příklady a pohledy politiků a úředníků z několika českých měst a příklady ze zahraničí vám umožní lépe si představit, co je třeba dělat. Pro jednotlivé kroky jsme připravili sumář nezbytných i vhodných aktivit s popisem, jak je provést.

Tvorba participativního rozpočtu může mít celou řadu variant závislých na podmínkách Vašeho města. Tato metodika Vám pomůže sáhnout v každém kroku k ověřenému postupu a upravit si ho dle vlastních možností. Připraví vás na možná rizika a případná řešení problémů, které se mohou při vytváření participativního rozpočtu vyskytnout.

Metodika se opírá o praktické zkušenosti pilotního testování přípravy participativního rozpočtu v několika českých městech. Protože se v českém prostředí jedná o první průzkumníky této metody, reflektuje metodika zároveň příklady tvorby participativních rozpočtů v zahraničí i příklady z odborné literatury, která se tímto procesem zabývá.

O PARTICIPATIVNÍM ROZPOČTOVÁNÍ

Proč vlastně zapojovat občany do tvorby rozpočtu? Obvyklá námitka zní: „Jde o příliš komplikovaný proces, kterému běžní lidé nerozumí. Nechápu, jak se rozpočet města tvoří a jak je složité sladit příjmy i výdaje města tak, aby si mohlo dovolit investovat do vlastního rozvoje“.

Tento pohled ukazuje základní nepochopení toho, jak participativní rozpočtování funguje. Občané opravdu často nemají představu, kolik město musí nejdříve zaplatit mandatorních výdajů, než se dostane na položky, jako je rozvoj infrastruktury, nebo investice například do opravy náměstí, vlastních školních či sportovních zařízení, ale třeba také „neinvestiční“ volnočasové programy pro mládež a další věci, které jsme si zvykli vnímat jako běžný standard života ve městě.

Na druhou stranu občané vědí nejlépe, co by jim zlepšilo podmínky pro život v jejich bezprostředním okolí. Často to může být něco, o čem se vedení města jen těžko dozví, či co se může na první pohled zdát nepodstatné. Když se to ale stane předmětem rozhodování širší skupiny obyvatel ve městě, může důležitost vyjít najevo. Právě proto má smysl se participativním rozpočtováním zabývat. V průběhu participativního rozpočtování se navíc občané více zapojují do veřejného dění a dozvídají se o tvorbě rozpočtu města. Účastníci začnou budovat či obnovovat vztahy mezi sebou v místě, kde žijí, a lidmi na radnici.

Co to participativní rozpočet vlastně je?

Definice a pojetí participativního rozpočtu (dále PaR) je mnoho. V našem pojetí se jedná především o **výsledek specifického postupu zapojení veřejnosti do rozhodování** o určitém balíku financí vyčleněného vedením města. Abychom k tomuto výsledku dospěli, je třeba občany informovat, motivovat a zapojit je do dialogu o tom, jak má být participativní rozpočet sestaven. Politici a úředníci jim pro takové zapojení musí vytvořit vhodné podmínky a zvolit takový postup, který bude otevřený, efektivní a transparentní.

Postup i míra vlivu veřejnosti na podobu PaR se liší od města k městu. Máme-li o nějakém postupu mluvit jako o participativním rozpočtování, musí splnit několik základních kritérií:

- **Rozhoduje se o konkrétních financích nebo rozpočtu města.**
- **Probíhá na úrovni obce s rozhodovací pravomocí.**
- **Pravidelně se opakuje (vylučuje jednorázové akce typu referendum).**
- **Zahrnuje formu veřejného spolurozhodování v podobě otevřených setkání, resp. diskuze.**
- **Je vyžadována určitá míra zodpovědnosti všech zúčastněných za výstupy procesu.**

Ukázka možného postupu tvorby PaR

Participativní rozpočtování je postup, jak občané či obyvatelé města či regionu mohou vstoupit do rozpočtového procesu a ovlivnit tak, na co budou vynaloženy veřejné finance.

Co Vám může realizace participativního rozpočtování přinést?

Využití PaR přináší městu různé výhody, které se liší podle toho, z jaké pozice se na tento postup díváte. Jako občan? Jako zvolený politik? Jako úředník?

Výhody využití PaR z pohledu politika

- Efektivněji zapojím aktivní občany do diskuze o rozvoji města.
- Motivuji neaktivní občany k vyššímu zájmu o věci veřejné.
- Dozvim se, co veřejnost opravdu trápí a jak by to chtěla řešit.
- Peníze vynakládám transparentněji a v souladu s potřebami obyvatel.
- Posílím důvěru občanů v radnici.

Výhody využití PaR z pohledu občana

- Více vidím do fungování rozpočtu, získávám relevantní informace.
- Vím, jakým způsobem mohu přímo ovlivnit část rozpočtu obce.
- Politici a řídicí pracovníci úřadu nesou přímou odpovědnost za naplňování mých návrhů.
- Při přípravě PaR se seznamuji se svými sousedy a dalšími spoluobčany.
- Mám možnost přesvědčit ostatní o důležitosti svého tématu či řešit problém ve svém okolí.

Výhody využití PaR z pohledu úředníka

- Občané se stávají partnery, se kterými je v rámci daných pravidel možné lépe spolupracovat.
- Lidé si váží výsledků společné práce a pomáhají nám je uhlídat, např. před vandaly.
- Občané mne respektují jako odborného konzultanta, se kterým řeší realizaci vlastních nápadů.
- Na konkrétních úkolech spolupracuji s kolegy z dalších odborů a prohlubuje se tak naše spolupráce napříč úřadem.
- Realizuji činnosti na základě skutečných potřeb obyvatel.

Co jsou základní podmínky pro úspěšnou tvorbu PaR?

Realizace procesu participativního rozpočtování vyžaduje naplnění několika základních podmínek. Mezi těmi nejdůležitějšími, které budete muset splnit, jsou:

- 1. Získat politickou podporu celého postupu.**
- 2. Stanovit jasně pravidla a podobu procesu.**
- 3. Připravit a kvalitně provést informační kampaň.**
- 4. Zajistit na úřadu dostatečnou kapacitu k práci s veřejností.**
- 5. Vyvolat a naplnit zájem veřejnosti o zapojení do procesu.**
- 6. Propojit participativní rozpočtování se strategickým a finančním plánováním.**

1 Politická podpora celého procesu znamená, že bude možné dotáhnout participativní rozpočtování do úspěšného konce. Vedení města se musí na začátku veřejně zavázat, jak chce financovat proces zapojení veřejnosti a následně investovat do projektů, které z tohoto procesu vzejdou. Mělo by také zajistit dlouhodobost a pravidelné opakování celého procesu.

2 Jasná pravidla a podoba procesu dávají přehled, jaký bude postup při tvorbě PaR. Pravidla musí být srozumitelná a proces co nejjednodušší, aby zapojení pro občana nebylo komplikované. Pravidla musí zejména stanovit částku, o níž občané budou rozhodovat, plán veřejných projednání návrhů a jejich prezentace, způsob rozhodování a kdo za ně bude zodpovědný. Obojí – pravidla i podoba procesu – musí být každý rok vyhodnoceno a případně upraveno.

3 Kvalitně provedená informační kampaň je základem úspěchu PaR, který nebude mít význam, pokud se o něm lidé nebudou mít šanci dozvědět. Obzvláště v prvním roce je třeba, aby se občané dozvěděli jak o PaR samotném, tak o možnostech, jak se zapojit. V dalších letech už budou za radnici mluvit výsledky a realizované projekty.

4 Kapacita úřadu pro práci s veřejností a zajištění dostatečných zdrojů k pokrytí nákladů souvisejících s realizací PaR. Město musí mít takový úřad, který bude schopen koordinovat zapojení veřejnosti. Zároveň jeho odborní pracovníci musí být připraveni investovat svůj pracovní čas do dialogu s veřejností nad návrhy projektů. Klíčová je osoba koordinátora či koordinátorky, kteří musí být komunikativní a všestranně schopnou osobností oddanou myšlence participace.

5 Zájem veřejnosti o zapojení do tvorby PaR. Na jednu stranu město čeká aktivní zapojení občanů a na druhou stranu občané čekají hmatatelné výsledky svého snažení. Obě očekávání fungují jako spojité nádoby. Do jisté míry platí, že vyšší objem vyčleněných financí k rozhodování může na občany působit jako větší motivace pro jejich účast. Zároveň platí, že občané potřebují vidět výsledek své činnosti co nejdříve od učiněného rozhodnutí.

6 Propojení se strategickým a finančním plánováním omezuje riziko nesmyslných a nepotřebných investic. Výsledky zapojení veřejnosti a realizované projekty nesmí jít proti dlouhodobým záměrům a financování chodu města. O nich by se obyvatelé měli v rámci tvorby PaR dozvědět a měli by mít možnost o nich diskutovat.

Kolik času je třeba pro realizaci participativního rozpočtování?

Participativní rozpočtování zahrnuje sérii kroků od přípravy procesu, přes návrhy občanů, jejich diskusi a rozpracování, výběr až po realizaci vítězných návrhů. Cyklus může trvat různě dlouho, osvědčeným modelem je během jednoho roku dospět k návrhům a hlasování o nich. V roce následujícím město realizuje vítězné návrhy, zatímco se současně jedná o dalších návrzích.

Zároveň je třeba přípravu a realizaci procesu sledovat a na závěr zhodnotit a případně upravit pro další ročníky. Hodnocení by se mělo také dotknout způsobu realizace vybraných návrhů z peněz participativního rozpočtu a případně doporučit úpravu interních postupů, kterými se řídí městský úřad.

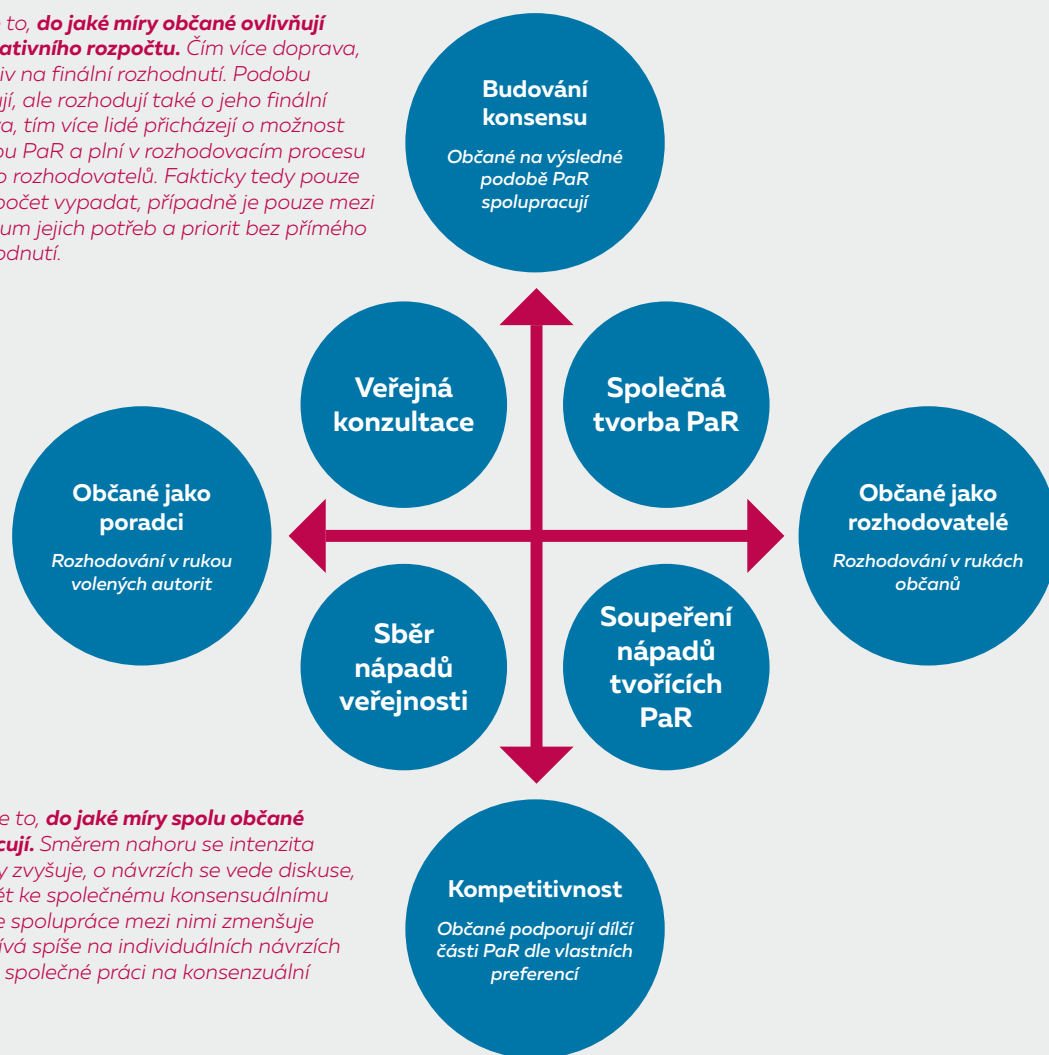
2–6 měsíců	6–12 měsíců	do 12 měsíců <i>Může být i delší v závislosti na povaze vybraných návrhů</i>
<p>PŘÍPRAVA POSTUPU TVORBY PaR</p> 	<p>TVORBA PaR</p> 	<p>REALIZACE NÁVRHŮ VYBRANÝCH OBČANŮ</p>
<p>Jak bude proces sestavování participativního rozpočtu vypadat a jak bude zajištěna jeho realizace.</p> <p>Vyčlenění prostředků a schválení postupu a pravidel vedením města.</p>	<p>Jednotlivé aktivity zapojující na různých úrovních veřejnost a odborníky do sběru návrhů, analýza jejich proveditelnosti, následný výběr a konečné schválení.</p>	<p>Projektová příprava, výběrová řízení a další kroky nutné k realizaci vybraných projektů a průběžné zapojení a informování občanů.</p>
	<p>VYHODNOCENÍ REALIZOVANÉHO POSTUPU PaR</p> <p>Na závěr procesu tvorby PaR případná úprava jeho nastavení.</p>	<p>VYHODNOCENÍ REALIZACE NÁVRHŮ</p> <p>Hodnocení procesu implementace jednotlivých projektů.</p>

Časová osa zobrazující náročnost hlavních kroků spojených s přípravou, tvorbou a implementací participativního rozpočtu.

Jaký zvolit pro vaše město postup tvorby participativního rozpočtu

Postup, jakým se participativní rozpočet vytváří, se město od města značně liší, a to zejména s ohledem na zvolenou podobu zapojení veřejnosti do jeho tvorby. Následující obrázek nám pomůže zorientovat se v tom, jak je postup tvorby participativního rozpočtu nastaven a do jaké míry umožňuje veřejnosti podílet se na rozhodování a také jak spolu občané v průběhu tvorby rozpočtu spolupracují .

Vodorovná osa ilustruje to, **do jaké míry občané ovlivňují finální podobu participativního rozpočtu**. Čím více doprava, tím větší mají občané vliv na finální rozhodnutí. Podobu rozpočtu jednak navrhují, ale rozhodují také o jeho finální podobě. Čím více doleva, tím více lidé přicházejí o možnost přímo ovlivňovat podobu PaR a plní v rozhodovacím procesu roli konzultantů namísto rozhodovatelů. Fakticky tedy pouze navrhují, jak by měl rozpočet vypadat, případně je pouze mezi občany proveden průzkum jejich potřeb a priorit bez přímého ovlivnění finálního rozhodnutí.

Osa vertikální naznačuje to, **do jaké míry spolu občané při tvorbě PR spolupracují**. Směrem nahoru se intenzita spolupráce mezi občany zvyšuje, o návrzích se vede diskuse, při které je snaha dospět ke společnému konsenzuálnímu návrhu. Směrem dolů se spolupráce mezi nimi zmenšuje a tvorba rozpočtu spočívá spíše na individuálních návrzích a soutěži mezi nimi, než společné práci na konsenzuální podobě rozpočtu.

Dva konkrétní příklady ilustrující „společnou tvorbu“ a „soupeření nápadů“ při tvorbě PaR naleznete na následující dvoustraně. Zbývající dva postupy (tzn. „veřejnou konzultaci“ a „sběr nápadů veřejnosti“) necháme stranou, protože je nepovažujeme za plnohodnotné participativní rozpočtování, ale spíše za pouhou konzultaci či získávání zpětné vazby veřejnosti, nikoliv její skutečné zapojení do rozhodování.

Participativní rozpočtování jako „soupeření nápadů“

Postup, ve kterém je důraz kladen na samostatnou aktivitu jednotlivých občanů či formálně i neformálně organizovaných skupin obyvatel. Vedení města stanoví jasná a jednoduchá pravidla, která určují, s jakými nápady mohou do tvorby rozpočtu vstupovat. Občané stojí za svými návrhy a úřad je pro ně partnerem, který jim pomáhá jejich návrhy dopracovat do realizovatelné podoby a zároveň zajišťuje jejich propagaci mezi běžnou veřejností. O realizovatelných projektech v závěru probíhá hlasování přístupné všem obyvatelům města.

Výhodou tohoto postupu je motivace občanů k řešení jim blízkých témat či problémů – občané se do značné míry identifikují se svým návrhem. Oproti „společné tvorbě rozpočtu“ znamená značně nižší časovou náročnost, kterou rozhodování na účastníky klade.

Participativní rozpočtování jako „společná tvorba rozpočtu“

Tento postup klade důraz na propojování nápadů jednotlivých občanů s následným zapojením výstupů procesu do celkového řízení města (strategického plánování rozvoje). Vedení města stanoví podobu procesu a určí, jaký bude mechanismus definování a výběru rozpočtových priorit. Za návrhy nestojí jednotlivci, ale skupiny občanů, kteří se scházejí na specifických pracovních skupinách (tzv. teritoriálních a tematických shromážděních), které v případě větších měst dále delegují své zástupce do uskupení, která mívají různé funkce – nejčastěji koordinační a kontrolní, někdy i rozhodovací či další. Návrhy občanů procházejí kontrolou z hlediska technické realizovatelnosti a vstupují do procesu výběru, který se liší od města k městu. Někde bývá založen na hlasování vybrané části občanů, jinde na hlasování otevřeném všem či jejich kombinaci.

Výhodou tohoto postupu je dosažení většího konsenzu a rovnoměrnějšího rozvoje města zejména díky užšímu propojení mezi participativním rozpočtem a celkovým rozpočtem dané municipality. Oproti projektovému modelu však tento způsob klade výrazně vyšší nároky na aktivitu občanů města a zdroje radnice.

Participativní rozpočet ve městě Dabrowa Gornicza – PaR jako „soupeření nápadů“

Participativní rozpočet Dabrowski (PRD) umožňuje obyvatelům zapojit se do rozhodování o části investic z městského rozpočtu. Zakládá se na transparentních pravidlech, která vznikla jako výsledek sedmiměsíční práce a diskusí.

PRD se pojí s investicemi do životního prostředí obyvatel, zejména veřejných prostor, například čtvrtí, ulic či dvorků. Model PRD vychází z rozdělení města do 27 čtvrtí. Samospráva města Dabrowa Gornicza se na základě ročních nákladů města usnesla, že si na realizaci projektů, o které zažádají obyvatelé v městské oblasti, může dovolit přidělit rozpočet o velikosti zhruba 50 milionů korun, což je 1,2% z celkových nákladů rozpočtu.

1. Návrh projektů obyvateli

Iniciativy se mohl chopit každý obyvatel dané čtvrti, který završil 16. rok věku. Projekty se vypracovávaly na specifickou přihlášku, kterou připravila rada města (v papírové a elektronické verzi). Požadavek musela podpořit skupina alespoň 15 místních obyvatel, kteří završili 16. rok věku. Projekty nebyly omezeny žádným tématem a stačilo jen to, aby byly slučitelné s požadavky komunity. Musely ale být realizovatelné a mít veřejně prospěšný charakter.

2. Prozkoumání a hodnocení návrhů projektů

Návrhy prověřuje městský úřad a do práce na PRD se zapojuje většina oddělení městského úřadu. Úřední proces ověřování a hodnocení projektů spočíval hlavně v zajištění realizovatelnosti návrhů, což od jednotlivých oddělení vyžadovalo ohromné množství práce.

3. Fóra pro obyvatele jednotlivých čtvrtí

Jejich cílem je objasnit vyjádření úřadu k jednotlivým projektům, začít o nich jednat a následně určit seznam projektů pro konečné hlasování. Pro občany to byla také příležitost dozvědět se o nápadech a projektech podaných jejich sousedy. Uskutečnilo se 27 setkání, v každé čtvrti jedno. Tímto způsobem v daných čtvrtích vznikly seznamy pro hlasování. Celkem se na seznam dostalo 195 z původních 250 návrhů.

4. Obyvatelé volí projekty

Hlasovat bylo možné elektronicky, poštou či přímo na konzultačním místě pro danou čtvrt. Hlasování bylo otevřené a každý hlasující musel potvrdit, že je starší 16 let a udat o sobě základní údaje – jméno a příjmení, adresu, identifikační číslo sociálního pojištění. V roce 2014 byla výsledná účast 22,3% všech oprávněných voličů. Nejmenší účast byla 4% oprávněných obyvatel dané čtvrti a nejvíce jich bylo 78%. Tímto způsobem pro realizaci v roce 2014 vybrali obyvatelé 54 projektů.

5. Realizace doporučených projektů

Vybrané projekty byly jednotlivými odděleními připraveny k realizaci. To, jak jejich realizace postupuje, oznamuje město na webových stránkách. Každé dva měsíce jsou navíc svolávána setkání speciálního týmu pro realizaci projektů, což umožňuje projednávat otázky možných problémů s realizací.

6. Hodnocení

Celý rok zaznamenávají proces a poté jej vyhodnotí s externími odborníky. Díky tomu byly do procesů prosazeny dílčí změny a úpravy. Jak je participativní rozpočet realizován, si můžete ověřit na stránkách www.twojadabrowa.pl.

Bliže viz PARTICIPATIVNÍ ROZPOČTOVÁNÍ, případové studie měst Dabrowa Gornicza, Walbrzych, Bratislava-Nové Mesto, Banská Bystrica, Agora CE, 2015.

Porto Alegre – PaR jako „společná tvorba rozpočtu“

V brazilském městě Porto Alegre (dále PA) vznikl participativní rozpočet (dále PR) na přelomu 80. a 90. let. Na začátku 21. století se prostřednictvím PR rozhodovalo již o zhruba 160 mil. USD a účastnilo se jej zhruba dvacet tisíc obyvatel.

Struktura procesu v PA je komplexní a založena na zásadě zapojení občanů do procesu formulování rozpočtových priorit s přímou rozhodovací pravomocí a nástroji pro následnou kontrolu. Jádrem tvoří tzv. participativní pyramida skládající se ze čtyř základních úrovní: 1. shromáždění na úrovni sousedství, která jsou otevřena všem obyvatelům se zájmem o účast, 2. regionální a tematická shromáždění, 3. regionální a tematická fóra delegátů a 4. městská rozpočtová rada.

1. Sousedská shromáždění slouží jako nejnižší úroveň a místo setkání účastníků. Jsou na nich formulovány základní požadavky daných lokalit a sousedství, které jsou pak prezentovány na vyšší úrovni. Účast není omezena, je otevřena všem zájemcům. Místní organizace a občanská sdružení nemají žádné výhody, vyjma možnosti mobilizace svých členů a sympatizantů a odpovědnosti za organizaci jednotlivých setkání.

2. Regionální shromáždění, kterých je celkem 16 (dle regionů, které ovšem přesně neodpovídají jejich administrativním hranicím), mají několik hlavních funkcí: hlídají jednání administrativy, stanoví pořadí priorit sousedství a regionů, volí zástupce do 16 regionálních rozpočtových fór a volí dva radní do městské rozpočtové rady. Počet zástupců v regionálních fórech zástupců se určuje na základě počtu účastníků sousedských setkání, čímž je zajištěno maximální zapojení obyvatel. Naopak na úrovni města jsou všechny regiony bez ohledu na svou populační či územní velikost nebo stupeň zapojení veřejnosti reprezentovány shodně.

3. Regionální fóra zástupců slouží k formulaci seznamu upřednostňovaných projektů, které jsou definovány na sousedských shromážděních. Dále jsou zodpovědná za vyjednávání a monitoring implementace projektů administrativou města. Všechna setkání jsou otevřena občanům, ale hlasovat mohou pouze vybraní zástupci, jejichž mandát je jednoroční a jejichž aktivity jsou hlídány ostatními občany. Tímto prvkem se systém PR odlišuje od tradičního brazilského zastupitelského systému demokracie.

4. Městská rozpočtová rada je orgánem, který formuluje hlavní pravidla procesu. Používá sadu pravidel rozdělení zdrojů na jednotlivé projekty předložené regionálními a tematickými rozpočtovými fóry. Zdroje městského rozpočtu dostupné pro jednotlivé oblasti priorit jsou rozděleny mezi regiony podle následujících kritérií: 1. seznam priorit jednotlivých regionů a tematických okruhů, 2. populační velikost, 3. kvalita infrastruktury a služeb v daném místě. Rada váhy jednotlivých kritérií stanoví také pro následující rok. Tyto kompetence vykonává ve spolupráci s administrativou města. Zasedání jsou otevřená veřejnosti, která má pouze možnost pasivní účasti. Rada prezentuje konečný návrh rozpočtu PA starostovi, který zajišťuje jeho schválení legislativou města.

Tematický proces se skládá z tematických shromáždění a tematických fór zástupců. Tato část procesu přitahuje méně pozornosti veřejnosti, pravidelně se jí účastní méně obyvatel. Na shromážděních a fórech jsou formulovány dlouhodobější projekty a priority politik týkající se obvykle celého území města. Hlavními oblastmi jsou: doprava, územní plánování, zdravotnictví, sociální služby, školství. Na každém tematickém shromáždění jsou voleni dva zástupci do městské rozpočtové rady. Účastníci komunikují intenzivněji s administrativou města, než je tomu v případě účastníků sousedských a regionálních shromáždění a fór.

Na základě textu na www.participativnirazpocet.cz – kráceno.

Následující kapitola se zaměří na popis přípravy a tvorby participativního rozpočtu a jeho hodnocení z hlediska zapojení veřejnosti.

PŘÍPRAVA PARTICIPATIVNÍHO ROZPOČTU – PRAKTICKÝ NÁVOD

Tato kapitola vás krok za krokem provede tím, jak úspěšně vytvořit participativní rozpočet ve vašem městě. Popisujeme zde postupně jednotlivé aktivity, které doporučujeme realizovat. Kromě popisu aktivit a hlavních milníků vám celý proces přiblížíme očima politiků a úředníků, kteří jím prošli.

Stanovení podoby a pravidel PaR

Podobu procesu PaR je třeba stanovit dostatečně dopředu. Doporučujeme vyhradit si alespoň půl roku, během kterého postupně dospějete od rozhodnutí zabývat se participativním rozpočtem až k přesné podobě jeho postupu a plánovaným výsledkům.

Pohled političky

Participativní rozpočtování bylo pro mě tak trochu srdeční záležitost. Do pozice radní jsem se dostala s představou, že něco změním. Že to tu trochu provětrám. Chci, aby se obyčejní občané více zapojovali do toho, jak my tady na úřadě fungujeme. Když jsem v Polsku viděla, jak to může fungovat, rozhodla jsem se zvolit podobnou cestu. Aby to ale fungovalo i u nás, bylo potřeba připravit podrobný materiál pro radu a zastupitelstvo. V tom mi pomohla pracovní skupina, ve které zasedli jak úředníci, tak lidi z místních neziskovek a příspěvkových organizací. Začali jsme v září a pravidla PaR jsme na zastupitelstvu schválili v prosinci.

HANA TICHÁNKOVÁ
místostarostka městského obvodu Ostrava-Jih

Pohled úřednice

Vedení města mě pověřilo úkolem připravit metodiku participativního rozpočtu. Spolu s kolegy z úřadu jsme v rámci interní pracovní skupiny připravili návrh postupu. Dříve, než jsme připravili materiál pro zastupitelstvo, projednali jsme jej také se zástupci všech politických klubů. Po prvním roce testování a následné aktualizaci se metodika PaR stane podkladem pro úpravu systému procesního řízení našeho úřadu.

KATEŘINA VÁVROVÁ
koordinátorka PaR na ÚMČ Praha 10

Co zvážit a promyslet na začátku přípravy tvorby PaR

- O jak velkém objemu financí se bude rozhodovat?
- Jak velké projekty chcete z PaR podpořit a kolik času budete potřebovat na realizaci návrhů (včetně možných výběrových řízení, stavebních řízení atp.)?
- Bude participativní rozpočet nějak tematicky zaměřený?
- Jak budou realizované projekty zapadat do dalších záměrů a dlouhodobého rozvoje města?
- Jak sladíte tvorbu PaR s dalšími participativními projekty a aktivitami města?
- Jak budou moci lidé vstoupit do přípravy PaR a jak budou rozhodovat o jeho podobě?
- Jak velký objem financí a personálních kapacit vyhradíte na realizaci postupu?

Jak postupovat při stanovení podoby a pravidel PaR

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Získejte mandát pro přípravu postupu.	Vedení města pověří vybranou osobu, nejlépe uvolněného radního, realizací přípravné fáze a přípravě potřebných podkladů.	Rada města přijme usnesení zabývat se přípravou PaR.
Připravte návrh postupu tvorby PaR.	Sestavte participativní pracovní skupinu pro přípravu PaR, ve které zástupci vedení radnice, úřadu, příspěvkových organizací a neziskovek společně dospějí k finální podobě postupu, harmonogramu a pravidel, kterou se bude řídit. Při zpracování postupu berte ohled na skutečnosti, které ovlivňují veřejný život a chod úřadu (prázdniny, velké sportovní akce atd.)!	Pracovní skupina vytvoří konsenzuální návrh pravidel tvorby PaR včetně návrhu informační strategie a dalších podkladů řízení procesu tvorby PaR.
Poskytněte informace všem rozhodovatelům.	Uspořádejte akci pro zastupitele a představte návrh možné podoby PaR.	Získání politické podpory pro realizaci PaR dle návrhu napříč zastupitelstvem města.
Uspořádejte veřejnou debatu.	Otevřete přípravu PaR širší veřejnosti a informujte o záměru realizovat PaR ve vašem městě.	Získání podpory aktivních občanů pro realizaci PaR a případně jejich zpětné vazby k návrhu podoby PaR.
Připravte finální podklady pro schválení ve vedení města.	Stanovení přesných pravidel pro realizaci postupu PaR včetně přesné podoby postupu zapojení veřejnosti a kalkulace „provozních“ nákladů celého postupu.	Přijetí usnesení zastupitelstva schvalujícího přesný postup a pravidla PaR, včetně částky určené pro PaR a částky určené k uhrazení provozních nákladů procesu.
Zajistěte kapacitu pro realizaci procesu PaR.	Pověřte koordinátora realizací procesu a případně vyčleňte další finanční či personální kapacity, které mu umožní realizovat celý proces co nejkvalitněji.	Pracovní pozice koordinátora obsazena člověkem s dobrými komunikačními kompetencemi a ztotožněným s principy PaR.

Jak sestavit a řídit činnost participativní pracovní skupiny

Pracovní skupinu sestavte tak, aby v ní mohli působit zástupci politických uskupení, úřadu, místních NNO, případně dalších institucí, které mají zásadní vliv na obyvatele ve vašem městě (kulturní, společenské či sportovní organizace). Pokud je téma participace ve vašem městě nové, je vhodné přizvat odborníka, který vám bude moci asistovat a doporučí takovou formu procesu, která bude ve vašem městě proveditelná.

Zásadní je, aby pracovní skupiny tvořili lidé, kterých se jednak tvorba PaR týká (např. úředníci odborů následně zapojených do spolupráce s občany, organizace se širokou komunitou podporovatelů apod.), a jimž jsou participativní přístupy blízké (musí být pro práci přínosem, nikoliv překážkou).

Složení této skupiny se odvíjí také od toho, jaké další aktivity pro přípravnou část plánujete. Pokud například plánujete zvláštní setkání či komunikaci s jednotlivými skupinami (např. seminář pro NNO nebo setkání pro zastupitele), nemusí se nutně do činnosti zapojovat, protože jejich nápady a připomínky získáte jinak.

Pracovní skupina má za úkol připravit materiál, kterým se budete během realizace řídit a který bude přijat politickým vedením města, musíte ji proto sestavit dostatečně dlouho před zahájením vlastní tvorby PaR. Při její činnosti se soustředte zejména na přípravu pravidel, kterými se bude postup PaR řídit, a na způsob, jakým bude do tohoto postupu zapojena veřejnost a jak bude v průběhu celého procesu informována.

Pracovní skupina má svůj účel zejména před započítím realizace celého postupu. Svou roli pak zaujímá ve finální fázi, kdy je potřeba zhodnotit zapojení veřejnosti a také schopnost implementovat výsledky rozhodování občanů do praxe. Během procesu tvorby PaR v podstatě veškeré „pracovní“ úkoly řeší úřad a koordinátor. Nicméně pracovní skupina může působit i během této fáze v kontrolní funkci. Pak je třeba, aby její složení odpovídalo tomuto účelu a měla pro svou činnost mandát od vedení města. V případě kontinuálního nasazení členů této pracovní skupiny je třeba zvážit jejich motivaci a případné ohodnocení jejich činnosti.

Příprava a realizace edukačně-informační kampaně

Informační kampaň je jeden z klíčových aspektů úspěchu PaR. Pokud se o něm občané nedozvědí, jejich aktivitu se vám nepodaří nastartovat. Důležitá je důvěryhodnost kampaně, kvalitní zpětná vazba a komunikace s občany probíhající po celou dobu procesu.

Informační kampaň předchází samotnému procesu zapojení veřejnosti do tvorby PaR a v každém kroku jej také doprovází. Musí být proto připravena dostatečně dopředu. Je to právě informační kampaň, která často tvoří jednu z hlavních položek provozních nákladů celého procesu. Přípravu informační strategie, kterou se budete řídit, je proto dobré spojit s přípravou postupu PaR a podkladů pro zastupitelstvo města, které schvaluje pravidla a další podklady pro participativní rozpočet.

V neposlední řadě by také úvod informační kampaně měl sloužit k tomu, aby se občané dozvěděli, jak vypadá celkový rozpočet města.

Pohled PR manažerky

Plánujte! Je potřeba nastavit harmonogram a rozpočet informační kampaně podle struktury vašeho PaR, a to i s ohledem na uzávěrky radničního zpravodaje. Důležité je také hned zpočátku domluvit spolupráci všech zúčastněných a stanovit, jaké úkoly bude mít v jednotlivých fázích koordinátor PaR, tiskový mluvčí, správce webových stránek, správce sociálních sítí, fotograf či šéfredaktor radničního zpravodaje.

Cílem PaR je vyvolat dialog a aktivitu lidí, informace by měly být srozumitelné a přístupné všem bez rozdílu věku, kampaň by ale neměla spolknout příliš obecních financí. Vždy uvádějte spojení na kontaktní osobu, na kterou se zájemci o PaR mohou obracet.

PAVLÍNA KROUPOVÁ
PR manažerka Agory CE, o. p. s.

Co zvážit a promyslet

- Jaké informační kanály (od tištěných médií až po webové stránky) může město pro informování využít? Budou k dispozici v průběhu celého procesu?
- Jaké vlastní personální kapacity má úřad pro informační kampaň k dispozici? Nebude muset tuto službu nějak outsourcovat ?
- Jaké jsou cílové skupiny, na které je třeba se zaměřit – od široké veřejnosti populace města, přes aktivní obyvatele až k pracovníkům úřadu?
- Kolik financí může město na informování vyčlenit?

Jak postupovat při přípravě informační kampaně

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Připravte podobu informační kampaně.	Ve spolupráci s pracovní skupinou stanovte informační strategii pro jednotlivé fáze postupu tvorby PaR.	Informační strategie je spolu s návrhem postupu schválena zastupitelstvem.
Zajistěte kapacity pro realizaci informační strategie.	<p>Vyčleňte prostředky pro tvorbu informačních sdělení a informování veřejnosti (vlastní kapacity nebo outsourcing jednotlivých služeb) –např. název, webové stránky, infografika, texty, letáky, plakáty ad.</p> <p>Nastavte si způsob, jak spolu budou spolupracovat koordinátor PaR, tiskový mluvčí a případně další pracovníci městského úřadu odpovědní za komunikaci a komunikační nástroje (webmasteři městského webu, redaktoři městského zpravodaje apod.).</p>	<p>Na realizaci jednotlivých aktivit jsou v rozpočtu města vyčleněné dostatečné prostředky.</p> <p>Je zajištěn tým spolupracujících na realizaci jednotlivých informačních aktivit.</p>
Zajistěte kapacitu pro realizaci procesu PaR.	Pověřte koordinátora realizací procesu a případně vyčleňte další finanční či personální kapacity, které mu umožní realizovat celý proces co nejkvalitněji.	Pracovní pozice koordinátora obsazena člověkem s dobrými komunikačními kompetencemi a ztotožněným s principy PaR.

Sběr námětů a témat pro participativní rozpočet

V této fázi začíná zapojení širší veřejnosti. Je vhodné kombinovat metody sloužící k lepší informovanosti, například pozvánku na veřejné setkání, s jednoduchým představením zvoleného postupu PaR, ale také interakci veřejnosti a posilování spolupráce mezi občany (veřejná setkání, pracovní skupiny atp.).

Co zvážit a promyslet

- Kolik času máte pro sběr nápadů a následné aktivity?
- Jakým postupem chcete získávat náměty od občanů?
- Plánuje se ve vašem městě využít participativních postupů také pro jiná témata (např. strategické plánování, plánování veřejných prostor, místní Agenda 21 atd.)?
- Jaký mají mít náměty pro PaR charakter (menší projekty, obecnější nápady se širším dopadem, jejich kombinace)?
- Máte k dispozici dobré a zkušené facilitátory, kteří mají zkušenost s vedením participativních procesů?

„SOUPEŘENÍ NÁVRHŮ“ VS. „SPOLEČNÁ TVORBA ROZPOČTU“ V LETECH 2015/2016

PaR v městských částech Praha 10 a Praha-Zbraslav

Jako součást informační kampaně se v obou městských částech odehrávají veřejná setkání, která slouží jednak pro lepší výklad pravidel participativního rozpočtu, ale také jako prostor pro setkání obyvatel určitého území. Během nich mohou obyvatelé diskutovat o nápadech na možné projekty. Zároveň získávají prvotní zpětnou vazbu ke svému návrhu od přítomného koordinátora projektu.

Koordinátor PaR se díky těmto setkáním osobně pozná s velkou částí navrhovatelů ještě před formálním podáním návrhu. Pro občany je tak partnerem konkrétní osoba a nikoliv pouze anonymní formulář, který odešlou kamsi na radnici. Koordinátor může využít období určené k podávání návrhů k jejich předběžné individuální konzultaci či koordinaci. Občané, kteří chtějí, mohou spolu s koordinátorem či jiným úředníkem svou představu projít a ověřit její realizovatelnost, přiměřenost rozpočtu apod.

Klíčové pro tuto fázi celého procesu však je, aby každý, kdo chce navrhnout svůj nápad, tento zpracoval a v dané formě a do určitého data předal úřadu resp. koordinátorovi PaR. Jen část navrhovatelů zpracuje svůj návrh bez jakékoliv konzultace s koordinátorem pouze na základě stanovených pravidel. Případná duplicita návrhů se proto řeší v dalších fázích procesu.

PaR v městské části Bratislava-Nové Mesto

Zapojit se do sběru námětů a témat je možné několika způsoby. Nejjednodušším je nabídnout vlastní podnět, nápad nebo stížnost prostřednictvím dotazníku, který je k dispozici na úřadě, ve školách či školkách, na veřejných akcích a samozřejmě na internetu. Případně mohou obyvatelé přijít přímo na úřad do kanceláře participace, kde jim pracovníci pomohou se sepsáním projektového záměru.

Všechny takto získané podněty jsou úřadem přerozděleny do několika tematických kategorií (například školství, veřejná prostranství, sociální problémy atp.) a do několika teritorií, dle místa, kde se má daný podnět řešit.

Následují setkání pracovních skupin (tzv. „komunit“) pro každou tematickou kategorii nebo teritorium, kde se jednotlivé podněty řeší do podoby projektových záměrů. Tyto pracovní skupiny jsou otevřené a účastnit se jich může kdokoliv.

Záměry jsou následně prezentovány na veřejných tematických fórech. Přímo na nich si přítomní občané vyberou, pro které bude v dalších fázích vypracována projektová dokumentace, jež se ve finální fázi využívá pro závěrečné rozhodování občanů.

Jak postupovat při sběru námětů a témat pro PaR při „soupeření nápadů“

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Připravte podklady a pravidla pro podávání návrhů.	Vytvořte co nejjednodušší způsob, jak mohou občané přijít s vlastním nápadem elektronicky, případně i v listinné podobě, který bude mít návodnou a jednoduchou strukturu pro vyplnění. Nezapomeňte na materiály, které usnadní následnou komunikaci (fotografie či obrázek, stručná anotace, GPS souřadnice atp.) a odborné zhodnocení úředníky.	Jednoduché, přehledné a funkční prostředí pro podání podnětu či návrhu včetně zpětné vazby o jeho přijetí.
Svolejte veřejná setkání.	Vyberte místo i čas co nejdostupnější veřejnosti, resp. vaší cílové skupině. Podobu setkání přizpůsobte očekávanému počtu účastníků a základním cílům setkání – informování o možnostech a pravidlech zapojení se do tvorby PaR a možnosti generovat či rozpracovávat návrhy na projekty.	Setkání umožní generování návrhů pro PaR, případně občané vědí, jak navrhnout svůj nápad.
Otevřete možnost podávat návrhy.	Zpřístupněte formuláře (elektronické, papírové) pro podávání návrhů. O možnosti podat návrh informujte všemi kanály definovanými v informační strategii.	Zájem občanů o možnost podat návrh na projekt.
Poskytněte občanům možnost konzultovat své nápady s úředníky.	V průběhu doby pro odevzdání návrhů určete termíny pro konzultaci návrhů před jejich formálním odevzdáním.	Minimální počet návrhů, které neprojdou při následné analýze z důvodu nerealizovatelnosti nebo formálních chyb.

Jak postupovat při sběru námětů a témat pro PaR při „společné tvorbě rozpočtu“

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Sbírejte podněty od občanů, co je třeba řešit.	Vytvořte prostředí, v němž mohou občané zanechávat své podněty pro PaR.	Soubor podnětů pro jednotlivé pracovní skupiny.
Zkoordinujte setkání obyvatel dle jejich zájmu o témata či oblasti svého města.	Vytvořte a zorganizujte veřejná setkání, kde budou občané moci řešit jak jednotlivé oblasti města, tak témata dle svého vlastního zájmu.	Struktura oblastí a témat pro projednávání PaR. Soubor návrhů od jednotlivých skupin.
Zkoordinujte činnost pracovních skupin, které budou zpracovávat vstupy veřejnosti.	Pracovní skupiny zpracovávají podněty od obyvatel tak, aby bylo jasné, jaká řešení jsou navrhována. Činnost pracovních skupin je řízena nebo alespoň kontrolována obyvateli města.	Pro jednotlivé oblasti či témata jsou zpracovány a realizovatelné návrhy, které budou následně předloženy veřejnosti.
Zajistěte výběr priorit z identifikovaných problémů/řešení.	Zorganizujte setkání či jinou platformu pro jednotlivá témata a teritoria, na kterých proběhne výběr navržených řešení či záměrů.	Vybrané a selektované návrhy či záměry pro další fázi odborného hodnocení.

Odborné zhodnocení a analýza navržených projektů

V této fázi probíhá ověření toho, zda návrhy, se kterými občané přišli, je možné v rámci PaR v nějaké podobě realizovat. Formálně se kontrolují z hlediska splnění stanovených pravidel, ale zejména se sleduje jejich realizovatelnost. V případě, že nejsou realizovatelné v podobě předložené občanem, plní úředníci roli konzultantů, kteří spolu s občany hledají možné alternativy. Cílem této konzultace je maximalizovat počet realizovatelných návrhů.

Pohled úředníka

Nejdůležitější v tomto období je mít dost času na posouzení návrhů – a to hlavně jejich nákladnosti. Nikdy nevíte, jestli vám přijde návrhů 10 nebo 100. Pokud jsou velmi „originální“, stanovujete nákladnost jejich realizace poměrně obtížně. Například určit cenu „kašny s fontánou a plastikami“ bylo opravdu těžké. Pomáhají v podstatě dvě věci. Buď autoři sami najdou dodavatele, který jejich představu už realizuje, a spolu s návrhem vám dodají také přesný rozpočet. Případně je třeba vyčlenit si dost času na zjištění ceny těch věcí, které úřad běžně nerealizuje.

Abychom co nejvíce snížili časovou náročnost ověření finanční nákladnosti, uvažujeme také o zveřejnění ceníku prací, ve kterém by si autoři sami mohli najít, kolik stojí lavička, metr dlažby apod.

MARTIN PEČÁNEK
vedoucí odboru životního prostředí, dopravy a rozvoje,
Úřad městské části Praha 10

Co zvážit a promyslet

- Jakým interním procesem hodnocení projdou na městském úřadu návrhy občanů?
- Jaká bude v daném období časová kapacita úředníků schopných takové konzultace?
- Budou úředníci schopni komunikovat s navrhovateli konstruktivně a zvládnou případné zátěžové situace?
- Jak budete nakládat s návrhy, které nebudou realizovatelné, ale přesto budou pro město zajímavé?
- Jak budete nakládat s návrhy, které jsou obsahově podobné?

Jak postupovat při hodnocení a analýze navržených projektů

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Zveřejněte došlé návrhy, aby bylo jasné, co občané navrhuji.	Prostřednictvím informačních kanálů identifikovaných v informační strategii zveřejněte informace o došlých návrzích.	Zájem obyvatel města o informace o navržených projektech.
Posuďte formální správnost odevzdaných návrhů.	Koordinátor či pracovní skupina provedou kontrolu dle pravidel stanovených zastupitelstvem a případně si vyžádají doplnění.	Formální přijetí co největšího počtu návrhů pro další hodnocení.
Posuďte a finalizujte návrhy občanů do realistické podoby.	Určení pracovníci úřadu provedou posouzení realizovatelnosti návrhů z hlediska kompetencí města, přiměřenosti rozpočtu a souladu s politikami města, případně dalších pravidel stanovených zastupitelstvem. V případě provedení změn nutných pro proveditelnost návrhu daní pracovníci konzultují tyto změny s autorem návrhu. Cílem je maximalizovat počet realizovatelných návrhů.	Minimalizace počtu návrhů, které musí být vyloučeny z dalšího postupu.
Připravte podklady pro závěrečnou prezentaci a výběr návrhů.	Všechny návrhy, které byly podány, koordinátor ve spolupráci s autory a úřadem sjednotí tak, aby měly garantován jednotný standard pro následnou prezentaci. Poskytněte autorům konzultaci a asistenci pro přípravu vlastní prezentace.	Všechny došlé návrhy v jednotné grafické verzi. Autoři vědí, jakým způsobem budou moci prezentovat své návrhy.

Diskuze nad návrhy projektů

Návrhy občanů, které prošly ověřením realizovatelnosti ze strany úřadu, jsou prezentovány na veřejných setkáních. Cílem těchto setkání je prezentovat jednotlivé návrhy před veřejností a před samotným rozhodováním diskutovat o jejich potřebnosti pro danou lokalitu či téma a případně ještě umožnit jejich změny či úpravy.

Co zvážit a promyslet

- Bylo věnováno dost času a kapacit pro finalizaci návrhů představovaných širší veřejností?
- Jak zajistit prostor pro vyváženou prezentaci všech návrhů i jejich hodnocení?
- Zajistili jste dostatečně informovanost a účast širší veřejnosti na veřejných setkáních?
- Vytvořili jste dostatečný prostor pro diskuzi autorů a občanů nad návrhy projektů a možnost tyto návrhy měnit?

Jak postupovat při organizaci diskuze nad návrhy projektů

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Svolejte veřejné(á) setkání pro vybraná území či témata.	Pro setkání zvolte místo i čas co nejdostupnější veřejnosti. Podobu setkání přizpůsobte očekávanému počtu účastníků a cílům, které setkání mají – tedy prezentace návrhů, diskuze o jejich přínosu a prospěšnosti a případný výběr či informace o připravovaném výběru návrhů pro podporu z PaR. Poskytněte dostatečný prostor pro diskuzi a výběr návrhů pro další postup.	Zájem veřejnosti o prezentaci navržených projektů.
Upravte na základě výsledků diskuze návrhy a finalizujte je pro následný výběr.	Umožněte zapracování případných změn v důsledku společné diskuze nad navrženými projekty. Návrhy mohou být doplněny, případně sloučeny tak, aby nebyla ohrožena jejich realizovatelnost. Případně je možné některé návrhy definitivně stáhnout.	K dispozici je finální seznam návrhů vstupujících do následujícího hlasování.

Jak dobře připravit veřejné setkání

Veřejná setkání jsou nejzásadnějším nástrojem pro zprostředkování diskuze mezi obyvateli vašeho města. Je proto třeba je připravit tak, aby byla pro občany snadno přístupná a aby přinesla to, co od nich v dané fázi očekáváte. Primárně by měla být příjemná a mají umožňovat to, na co občané normálně nemají dost času, tj. seznámit se a diskutovat spolu o tom, co a jak chtějí ve svém městě řešit za peníze PaR. Při přípravě setkání nezapomeňte věnovat dostatečnou pozornost jeho propagaci. S prostředky, které města mají většinou k dispozici, je třeba plánovat propagaci alespoň dva měsíce dopředu.

Veřejná setkání organizujte co nejbližší lidem. Znamená to zvolit například prostory, které jsou lidem zvyklí běžně využívat – například knihovna, kulturní centrum, školy. Vhodný prostor by měl být snadno přizpůsobitelný formátu disku-

ze, kterou chcete s občany vést. Divadelní sál může posloužit pro plenární prezentace, ale bude nevhodný, pokud chcete, aby umožnil vést diskusi v menších skupinách.

Volte čas, který bude dostatečně komfortní pro co nejširší skupinu obyvatel. Začínat byste neměli před 17 až 18 hodinou. Vyhněte se pátkům či víkendům, obdobím státních svátků, prodloužených víkendů, prázdnin, velkých sportovních či kulturních akcí (ať už je to olympiáda či místní přebor).

Konkrétní podoba setkání závisí na jeho účelu. V úvodní fázi mají přinést občanům jasné informace o PaR a umožňují diskusi nad nápady pro jejich návrhy. V dalších fázích slouží k prezentaci rozpracovaných návrhů a případně hlubší diskusi nad jejich realizovatelností (zejména v případě „společné tvorby PaR“). V závěru slouží k představení finální podoby návrhů. S konkrétní podobou i s moderováním setkání vám pomůže facilitátor.

Výběr priorit a sestavení finální podoby PaR

Pomyslným vyvrcholením zapojení občanů do tvorby rozpočtu je výběr těch návrhů, které mají být městem realizovány z prostředků participativního rozpočtu. Výběr může mít různé podoby. Často se otevírá širší skupině obyvatel, než když jsou volby. Například se snižuje věková hranice účastníků, kteří nemusí být pouze občany daného města, může se hlasovat nejen na místě, ale i elektronicky apod. Také volební mechanismus se liší dle rozhodnutí vedení města.

Pohled politika

Naším cílem bylo zapojit do participativního rozpočtu co nejvíce lidí. Rozhodli jsme se proto otevřít hlasování o výběru projektů vlastně všem. Oficiálně tak mohli hlasovat všichni obyvatelé Zbraslavi včetně těch, kteří zde nemají trvalé bydliště, ale bydlí zde. Jako pojistku proti zneužití hlasování jsme využili kontrolní SMS zprávu, jako se dnes užívá například v elektronickém bankovníctví.

FILIP GASPAR
radní městské části Praha-Zbraslav

Co zvážit a promyslet

- Jaká stanovíte pravidla pro výběr návrhů?
- Jakým způsobem zajistíte tento výběr (papírově, elektronicky, osobně)?
- Jaká zvolíte bezpečnostní opatření proti manipulaci?
- Jaké jsou kapacity po vyhodnocení (zejména při využití papírových voleb)?
- Jak zajistíte publicitu hlasování a umožníte hlasování co nejširšímu (zvolenému) okruhu volitelů?

Jak postupovat při výběru priorit a sestavení finální podoby PaR

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Připravte mechanismus pro výběr návrhů projektů.	Zajistěte prostředky pro zvolenou kombinaci osobního, elektronického a lístkového výběru, tzn. přípravení elektronického prostředí pro hlasování, vytvoření hlasovacích lístků a zajištění kapacit pro jejich odevzdání a následné sčítání.	Občané mají snadný přístup k volbě, její vyhodnocení bude moci být provedeno dostatečně rychle a transparentně.
Zveřejněte informace o způsobu výběru a návrzích, ze kterých se bude vybírat.	Prostřednictvím prostředků identifikovaných v komunikační strategii předejte volitelům co nejnáze pochopitelnou informaci o způsobu výběru navržených projektů i o projektech samých.	Volitelé rozumí způsobu, jakým mají volit, a snadno se orientují mezi jednotlivými návrhy.
Spustte hlasování a výběr projektů.	Zajištění účasti co největšího množství oprávněných voličů prostřednictvím kombinace zvolených metod.	Účast na hlasování.
Určete přesně prostředky pro realizaci vybraných projektů do rozpočtu města.	Zastupitelstvo definitivně přidělí potřebnou částku stanovenou pro PaR na realizaci vybraných projektů do rozpočtu následujícího roku.	Položka v rozpočtu města pro následující kalendářní rok.

Diskuze nad návrhy projektů

Základem vyhodnocení postupu je sledování kvantitativních indikátorů průběhu a úspěchu PaR jako jsou počty návrhů, počty hlasujících atp. Evaluace by se ale měla zaměřit také na vnímání procesu tvorby PaR účastníky z řad občanů a úředníků. Jejich hodnocení by následně mělo být zohledněno při úpravách postupu dalšího ročníku PaR, který tak může lépe reagovat na jejich potřeby a možnosti. Předmětem hodnocení by se měla stát také realizace návrhů vybraných občany.

Co zvážit a promyslet

- Jaké indikátory budete chtít sledovat?
- Kdo bude v průběhu tvorby PaR osloven?
- Kdo, jak a za jakých podmínek bude data pro vyhodnocení sbírat?
- Jaké metody budou pro hodnocení využity?
- V jaké fázi (fázích) bude třeba vyhodnocení provést vzhledem ke kontinuitě procesu tvorby PaR?

Jak postupovat při vyhodnocení postupu a realizace vybraných projektů

Co	Jak	Indikátor úspěchu
Vyberte, která kritéria budete sledovat.	Seminář uspořádaný na počátku procesu v rámci pracovní skupiny.	Seznam kritérií hodnocení, která budou v průběhu procesu sledována.
Ohodnoťte realizovaný proces z hlediska dosažených cílů.	Srovnání výše dosažených indikátorů s předpokládanými cíli. Výsledky zveřejněte jako součást informování o výsledcích hlasování.	Město má k dispozici potřebná data a zveřejněné informace zvyšují atraktivitu procesu a motivaci veřejnosti zapojit se do dalšího ročníku. Rozhodnutí o navýšení částky vyčleněné pro PaR.
Připravte hodnocení procesu z pohledu jednotlivých cílových skupin.	Dotazníkové šetření kombinované s rozhovory s vybranými účastníky procesu (autoři návrhu, účastníci veřejných setkání, členové pracovních skupin, úředníci ad.)	Evaluační zpráva a doporučení pro další postup – prezentace na veřejném setkání, zveřejnění na webových stránkách.
Zpracujte výsledky evaluace do návrhu podoby dalšího kola PaR.	Koordinátor procesu zapracuje ve spolupráci s pracovní skupinou výsledky evaluace do návrhu postupu pro další kolo tvorby PaR a předloží jej vedení města ke schválení. Přijetí inovovaného postupu tvorby PaR zastupitelstvem včetně informační strategie a odsouhlasení rozpočtu pro hrazení provozních nákladů.	Usnesení zastupitelstva umožní realizaci PaR v dalším kole (roce).

Hodnotící setkání s autory návrhů

Jednou z cílových skupin závěrečného hodnocení jsou autoři návrhů. Oslovit bychom měli všechny. Tedy ty, kteří přicházeli s nápadem na setkání, ty kteří svůj návrh opravdu podali bez ohledu na to, zda byl vyřazen, postoupil do hlasování nebo přímo zvítězil a bude realizován z PaR.

Pro tyto aktivní občany je vhodné na závěr uspořádat zvláštní setkání. Pozvěte rovnou všechny občany, na které máte přímý kontakt. Vyžádejte si potvrzení jejich účasti! Pomůže vám to rozmyslet formát setkání.

Během setkání pak můžete postupovat tak, že nejprve necháte autory samostatně nebo v malých skupinách definovat to, co se během procesu povedlo či nepovedlo, jak by bylo možné chyby napravit a jak celý postup vylepšit. Pokud vám to čas umožní, můžete v dalším kroku s účastníky vést diskusi nad jednotlivými identifikovanými problémy a možnými řešeními a shrnout tak všechny důležité postřehy autorů.

Každé setkání je pro autory či veřejnost časově náročné a ne každý má v ten den možnost dorazit. Doporučujeme proto doplnit setkání nepřímou formou získání zpětné vazby (například on-line anketou, možností zaslat připomínky koordinátorovi apod.).

VYHODNOCENÍ PARTICIPATIVNÍHO ROZPOČTOVÁNÍ

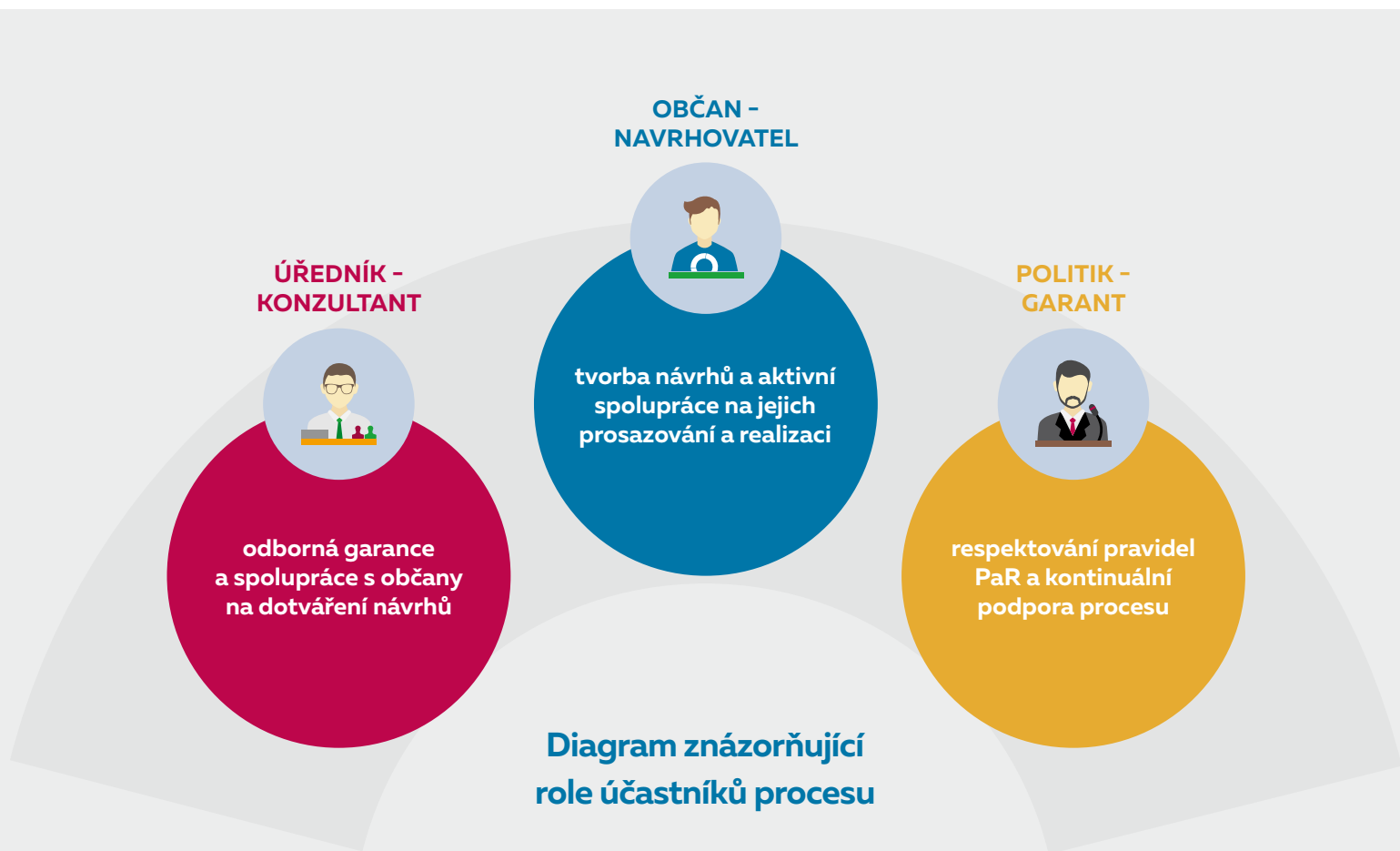
Aby se mohl celý proces stále vyvíjet a zároveň abyste si ověřili, že funguje tak, jak jste si představovali, je žádoucí ho sledovat a posuzovat. V této kapitole si ukážeme, na co je potřeba se během sledování zaměřit a co a jak hodnotit. Především si nastíníme, jak vyhodnotit účast veřejnosti a také podpory, kterou tomuto procesu poskytuje úřad.

Na začátku přípravy hodnocení je třeba stanovit si, co, jak a kdo bude vyhodnocovat. Definovat, co vlastně chceme hodnotit, nám pomůže, pokud máme na začátku stanoveny specifické a měřitelné cíle, kterých chceme v rámci procesu dosáhnout, například do jaké míry se občané zapojí, jak se zvýší schopnosti úředníků jednat s veřejností, jak vzroste důvěra mezi jednotlivými účastníky procesu atp. Hodnotit bychom také měli fungování celého procesu, například z hlediska dostatečnosti kapacit, průběhu interní komunikace, naplňování pravidel atp.

Při tom, jak budeme hodnotit dosažení jednotlivých cílů, můžeme využít celou řadu metod. Mezi ty nejjednodušší patří vlastní evidence a sledování vybraných ukazatelů a také získávání zpětné vazby od všech účastníků. Ověřit dosažení některých cílů může být složitější a bude vyžadovat sofistikovanější výzkumné metody. Zejména pokud budeme chtít prozkoumat některé hůře měřitelné výsledky procesu PaR, například právě zvýšení důvěry či změnu postojů, budeme potřebovat do svého týmu zkušeného sociologa.

Řadu ukazatelů však můžeme získat právě dobrou evidencí celého procesu, kterou by měl vést koordinátor PaR. Například to může být čas věnovaný jednotlivým činnostem koordinátorem PaR, dalšími pracovníky úřadu či přímo občany, počty občanů účastnících se jednotlivých aktivit, počty jejich dotazů, které zaznamená koordinátor během tvorby PaR, atd. Právě tyto ukazatele dokládají to stěžejní, tedy účast veřejnosti na rozhodování.

Zpětnou vazbu od účastníků můžeme získávat například prostřednictvím dotazníku, případně v rámci řízených rozhovorů nebo setkání s danou cílovou skupinou. Každá metoda získávání zpětné vazby by měla být uzpůsobena cílové skupině, na kterou se zaměřujeme. Jiné otázky budeme klást občanům, kteří přímo navrhují projekty, jiné občanům, kteří se jen účastní přípravy PaR, a jinak se budeme ptát úředníků, kteří jsou zodpovědní za konzultaci či realizaci návrhů (viz následující diagram).

S výsledky závěrečného zhodnocení by se měla seznámit pracovní skupina, která připravovala postup tvorby PaR v úvodu. Následně by měla navrhnout zastupitelstvu změny pro další ročník.

Hodnocení participace veřejnosti na přípravě a tvorbě PaR

Jak už samotné slovní spojení „participativní rozpočtování“ napovídá, jde o dvě věci najednou, které chceme hodnotit. Na jednu stranu budeme sledovat a hodnotit participaci, tedy **míru zapojení občanů**, kterou znázorňujeme jako „žebřík“ (viz následující obrázek).

Vedle toho budeme hodnotit „rozpočtování“, tedy určitý proces. Propojením participačního žebříku a popisu procesu nám tak vznikne schéma, které zachycuje míru účasti veřejnosti v jednotlivých krocích přípravy, tvorby a následné realizace PaR (viz strana 37).

V případě **informování** sledujeme, jak byli občané seznámeni s jednotlivými kroky procesu, tedy jak byla realizována naplánovaná informační kampaň a do jaké míry byla srozumitelná.

V případě **získávání zpětné vazby** od občanů pozorujeme podmínky, které lidem umožnily v jednotlivých krocích zpětnou vazbu vyjádřit (strukturovaně prostřednictvím dotazníků nebo přímo koordinátorovi PaR).

Nejčastěji pak v procesu participativního rozpočtování budeme hodnotit, jak probíhala **konzultace a partnerství** v jednotlivých krocích. Posuzovat budeme zejména aktivitu občanů, která se odehrávala za účasti úřadu v přípravné fázi, během konzultace či přípravy realizace návrhů nebo z jeho iniciativy ve fázi navrhování projektů.

Zhodnocení míry samostatného rozhodování občanů pak provedeme v té fázi (případně fázích), kde politici **plně delegovali pravomoc** právě na ně – občané se přímo podílí na určení vlastní podoby rozpočtu. V případě PaR to znamená, že vybírají návrhy projektů předložených jejich spoluobčany.

Konkrétních indikátory pro jednotlivé úrovně zapojení a některé kroky ukazuje následující schéma. Barevně je v něm odlišeno, které úrovně participace jsou typické pro jednotlivé fáze procesu. Toto se může v jednotlivých městech lišit. Zde uvádíme optimální situaci, kdy je participace veřejnosti co nejvyšší.

Hodnocení činnosti úřadu

Při hodnocení činnosti úřadu nás budou zajímat zejména dvě věci. Jednou je **náročnost realizace procesu** PaR úřadem, druhou pak hodnocení **schopností úředníků a kvality poskytovaných služeb úřadu**. Zejména pro náročnost realizace je pak možné snadné srovnání s předpokladem učiněným na začátku, při přípravě participativního rozpočtování, z něhož lze vyvodit patřičné závěry.

Hodnocení náročnosti je relativně snadné a k jeho sledování postačí evidence. Pozorovat je třeba **finanční náklady** na služby nutné pro realizaci PaR zadávané externím dodavatelem (např. tisk a grafika informačních materiálů, IT služby apod.). Zjištění **časové náročnosti** znamená důslednou evidenci aktivit koordinátora PaR a dalších pracovníků úřadu v rámci realizace jednotlivých kroků participativního rozpočtování (interní a externí komunikace, plnění úkolů při kontrole realizovatelnosti návrhů atp.).

Hodnotit schopnosti úředníků a kvality poskytovaných služeb úřadu je komplikovanější z hlediska přípravy. Nástrojem, jak toto hodnocení provést, může být autoevaluace účastníků procesu z řad úředníků. Využití sebehodnotících nástrojů předpokládá především dobrou definici toho, na co konkrétně se má sebe hodnotící jedinec zaměřit. V případě úředníků tak můžeme sledovat například:

- **Využívání participativních technik** – tzn. schopnosti přípravy a využití různých nástrojů komunikace s občany, klíčové především pro koordinátora PaR.
- **Komunikaci a vedení jednání s občany** – schopnosti vést jednání s občany vedoucí ke stanoveným cílům, klíčové je jak pro koordinátora PaR, tak další úředníky, kteří se zúčastňují aktivit sloužících ke konzultaci občanů při posuzování realizovatelnosti návrhů.
- **Provádění meziodborové analýzy návrhů** – schopnost posoudit (individuálně i kolektivně) návrh z hlediska různých kritérií realizovatelnosti (finanční náročnost, legislativní podmínky, technická náročnost), klíčové zejména pro úředníky provádějící kontrolu realizovatelnosti návrhů.
- **Komunikaci napříč úřadem** – schopnost koordinovat činnost jednotlivých částí úřadu při plnění daných úkolů souvisejících s participativním rozpočtováním (např. oddělení a odbory zodpovědné za vnější vztahy, IT, kontrolu realizovatelnosti návrhů), týká se především koordinátora PaR.

Ukazatelem zvyšující se kvality úředních postupů pak může být jejich **standardizace**, případně opět zpětná vazba ze strany uživatelů (tedy především navrhovatelů). Využití standardizace je nutné předem zvážit. Například pro komunikaci s autory z řad občanů platí, že by mělo být využito všech prostředků pro to, aby se návrhy staly realizovatelnými. Standardizace by určovala předpokládanou minimální podobu a provedení tohoto jednání (např. termínů pro odpověď, záznamů jednání a veškeré komunikace mezi úředníky a autory atp.).

Zajištění standardizace může znamenat enormní zatížení a zvyšování nákladnosti celého procesu. Příkladem takové zátěže může být zavedení povinnosti pořizovat o každém jednání s autorem záznam. Při využívání standardizovaných postupů je třeba zohlednit plánovanou „nákladnost procesu“ a samozřejmě atmosféru panující mezi občany a úřadem (nízká důvěra implikuje využití velkého množství prostředků zajišťujících transparentnost procesu).

Schéma pro vyhodnocení realizace PaR s výčtem indikátorů, které je vhodné sledovat pro závěrečné vyhodnocení procesu

<p>Rozhodování v rukou občanů</p> <p>Občané přímo vybírají, jaké bude přijato rozhodnutí.</p> <p><i>Jak občané rozhodovali o ...</i></p>						<ul style="list-style-type: none"> i. Počty a charakteristika hlasujících ii. Poměr platných i neplatných hlasů 		
<p>Konzultace a partnerství</p> <p>Obousměrný tok informací. Občané a radnice společně diskutují o daném tématu a připravují podklady pro rozhodnutí.</p> <p><i>Jak občané s radnicí spolupracovali při ...</i></p>	<p>Počet občanů aktivně zapojených do činnosti pracovní skupiny připravující podobu PaR</p>	<p>Počet občanů aktivně zapojených do přípravy a realizace edukačně-informační kampaně</p>	<ul style="list-style-type: none"> i. Počty navržených projektů a počet lidí, kteří jejich navržení podporují ii. Poměr návrhů, které prošly konzultací před podáním, a těch, které občané podali bez jakékoli konzultace iii. Schůzky s navrhovateli (počty, délka, počet dotazů) iv. Poměr návrhů konzultovaných a následně prošlých technickou analýzou a návrhů nekonzultovaných a vyřazených během technické analýzy v. Podíl návrhů, které zvítězily a byly konzultovány, a návrhů, které zvítězily a konzultovány nebyly. vi. Počet autorů aktivně se účastnících setkání 			<p>Počet a kapacity občanů aktivně zapojených do přípravy a realizace hlasování</p>	<p>Počet občanů aktivně zapojených do vyhodnocení průběhu procesu</p> <p>Počet občanů, resp. hodin společné přípravy realizace (příprava projektové dokumentace, její schvalování atp.)</p>	<p>Rozsah zapojení občanů do realizace projektů</p>
<p>Zpětná vazba</p> <p>Jednosměrný tok informací od veřejnosti směrem k radnici s cílem zajistit reakce občanů.</p> <p><i>Jak občané mohli radnici předat zpětnou vazbu k ...</i></p>	<p>Obecně vyhodnocení zpětné vazby prováděné v jednotlivých krocích, resp. vyhodnocení jednotlivých kroků ve vhodný moment (např. na veřejných setkáních, v závěru procesu atp.)</p> <ul style="list-style-type: none"> i. Počty odevzdávaných dotazníků zpětné vazby ii. Počty podnětů zpětné vazby k jednotlivým krokům 							
<p>Informování</p> <p>Jednosměrná komunikace od radnice směrem k občanům.</p> <p><i>Jak byli občané informováni o ...</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> i. Počet vytištěných a distribuovaných informačních materiálů ii. Počet plakátů iii. Počet vydaných a převzatých tiskových zpráv iv. Počet a délka spotů (v televizi, rádiu) v. Analýza elektronických médií (návštěvnost webových stránek, profilů na sociálních sítích) vi. Počet přímého oslovení (například informační e-maily, SMS apod.) 							
	<p style="text-align: center;">1. Stanovení podoby a pravidel PaR</p> 	<p style="text-align: center;">2. Edukačně-informační kampaň</p> 	<p style="text-align: center;">3. Sběr námětů a témat pro PaR</p> 	<p style="text-align: center;">4. Analýza realizovatelnosti návrhů projektů</p> 	<p style="text-align: center;">5. Prezentace projektů, diskuze nad návrhy občanů</p> 	<p style="text-align: center;">6. Hlasování o projektech a sestavení finální podoby PaR</p> 	<p style="text-align: center;">7. Vyhodnocení postupu a příprava realizace vybraných projektů</p> 	<p style="text-align: center;">8. Realizace projektů</p>

KAM ZA INFORMACEMI A PŘÍKLADY

Použitá literatura

Sintomer, Y. et al.: Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges, in: International Journal of Urban and Regional Research, Volume 32.1 March 2008.

Dias, Nelson: Hope for Democracy – 25 years of participatory budgeting worldwide. 2014. ISBN 978-972-8262-09-9

Arnstein, S.: A Ladder of Citizen Participation, in: Journal of the American Institute of Planners (35) 4:216–24, July 1969.

72 Frequently Asked Questions about Participatory Budgeting, UN-HABITAT, Quito, July 2004. ISBN 92-1-131699-5

Doporučená literatura

Participativní rozpočtování. Případové studie měst: Dabrowa Gornicza, Walbrzych, Bratislava-Nové Mesto, Banská Bystrica. Agora CE, 2015.

Mička, Pavel (ed.) a kol.: Analýza participace v ČR, in: Participativní rozpočtování – s. 44–45, Agora CE, Praha, 2015.

Mička, Pavel (ed.): Metodika participace aneb jak zapojit občany do rozhodování. Agora CE, Praha, 2016. ISBN 978-80-906397-0-6

Bednařík, A.: Facilitace: Jak vést skupinová setkání? Kladno: Aisis, 2008.

Jak přitáhnout občany ke spolupráci aneb jak dát radnici uši, aby slyšela, co lidé chtějí. Agora CE, 2008.

Užitečné www odkazy:

participativni-rozpocet.cz

moje-stopa.cz

participativnirozpocet.cz

participativnimetody.cz

participatorybudgeting.org.uk

twojadabrowa.pl

wbp.um.walbrzych.pl

bp.partycypacjaobywatelska.pl

participatorybudgeting.org

PŘÍLOHY

Příloha 1 – provozní náklady na realizaci PaR

Vlastní webové stránky PaR

- grafik a info grafika, tvorba, provoz (náplň práce koordinátora)

Radniční zpravodaj

- tvorba nového obsahu (náplň práce koordinátora), produkce většího množství výtisků

Tištěné informační materiály pro distribuci – plakáty, letáky, pozvánky a další tištěné materiály

- obsah (náplň práce koordinátora), grafika, tisk a distribuce
- další propagační materiály – např. spoty a předměty

Veřejná setkání s občany

- pronájem, technika, občerstvení, moderování a facilitace

Hlasování

- systém pro elektronické hlasování
- zajištění papírového hlasování – tisk a vyhodnocení hlasovacích lístků

Evaluace a zajištění zpětné vazby od občanů a úředníků

- zpětnovazebný dotazník účastníkům setkání, autorům, hlasujícím, veřejné setkání, focus group s úředníky

Řízení projektu – koordinátor – cca 1/2 úvazek v průběhu celého procesu v závislosti na velikosti města a charakteru procesu

- příprava edukační a informační kampaně
- PR (komunikace s občany a médii)
- organizační zajištění akcí pro veřejnost
- koordinace pracovní skupiny
- monitoring a evaluace procesu

Čas úředníků v jednotlivých krocích (setkání s občany, analýza realizovatelnosti návrhů, komunikace s autory, volby)

Příloha 2 – ukázka plánovaných aktivit pro jednotlivé fáze PaR v Ostravě-Jih

FÁZE

CO

ZAHÁJENÍ PROCESU

Informovat o možnosti zapojení se do participativního rozpočtu.

Uveřejnit: pravidla, doporučený postup, formuláře, kontakty na koordinátora.

Možno doplnit příklady dobré praxe, rozhovor.

PŘED NÁVRHY
OBČANŮ

Informovat o veřejných setkáních:

- před setkáním s pozvánkou,
- po setkáních s informacemi o počtu zúčastněných a jejich nápadech.

PŘED PODÁNÍM
NÁVRHŮ

Informovat o postupu podávání návrhů společně s opakováním pravidel a kontakty.

PO DORUČENÍ
NÁVRHŮ

Informovat o došlých návrzích:

- v obecné rovině (počet návrhů),
- po kontrole proveditelnosti v konkrétní rovině (zveřejnit rovnostářsky všechny došlé návrhy).

PŘED VEŘEJNÝMI
PREZENTACEMI

Informovat o konání prezentací projektů:

- před prezentacemi,
- po prezentacích.

Připojit termíny a důvody proč se zúčastnit. Připravit šablonu prezentace pro projekty.

HLASOVÁNÍ

Informovat o hlasování:

- před hlasováním poskytnout přehled došlých návrhů a informace o tom jak hlasovat,
- po hlasování poskytnout přehled vítězných projektů s odhadem průběhu realizace.

2017

V průběhu roku 2017 informovat o postupu realizace. Případnou nerealizaci či zdržení vždy zdůvodnit.

Příloha 3 – ukázka struktury „formuláře“ pro odevzdání návrhu pro participativní rozpočet městské části Praha-Zbraslav

SPOLEČNĚ PRO ZBRASLAV
PARTICIPATIVNÍ ROZPOČET MČ PRAHA – ZBRASLAV PRO ROK 2016

Přihlašovací formulář Návrhu

IDENTIFIKACE NAVRHOVATELE

Jméno a příjmení navrhovatele:

Adresa bydliště navrhovatele na území MČ Praha - Zbraslav:

Adresa trvalého pobytu navrhovatele: (pokud se liší od adresy bydliště)

Kontaktní e-mail:

Kontaktní telefon:

NÁVRH

Název:

Odůvodnění: (co nejpřesnější odůvodnění návrhu, jakou situaci váš návrh řeší, čím bude přínosný)

Popis: (co nejpřesnější popis návrhu, aktivit, prvků, způsobu realizace a pod.)

Předpokládané náklady: (výše předpokládaných nákladů, a to vč. DPH a souvisejících nákladů¹)

Odhad počtu osob zasažených realizací návrhu: (počet osob, které budou finální podobu návrhu užívat/pro něž by byla realizace návrhu přínosem)

Datum a místo:

Podpis Navrhovatele: ²

Přílohy:

Příloha č. 1: **Podpisový arch** (povinná příloha)

Příloha č. 2: **Anotační fotografie/obrázek** (povinná příloha)

Další přílohy: (nepovinné - vizualizace, výkresy, fotodokumentace ...)

Poznámky:

¹ **Jak zjistit výši nákladů a co jsou související náklady?**

Navrhovatel si musí udělat ke zjištění nákladů průzkum, například u dodavatelů služeb, požadovaných komponentů či u realizátorů podobných projektů. Související náklady jsou všechny náklady, bez kterých se realizace neobejde a které je nutné zohlednit.

² **Podpisem navrhovatel souhlasí se zpracováním osobních údajů.** Osobní údaje budou sloužit pouze pro potřeby úřadu MČ Praha – Zbraslav, pro komunikaci s navrhovatelem a nebudou poskytovány dalším osobám.

Projekt podpory obcí při zavádění participativního rozpočtu „Participativní rozpočtování – inovativní nástroj dialogu radnic s občany“ neziskové organizace Agora CE, o.p.s. byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci EHP fondů.
www.fondnno.cz a www.eeagrants.cz

fond
pro NNO

NROS

nadace
partnerství

ISLAND
LICHTENSTEIN
NORSKA
eea
grants

Příloha 4 – Participativní rozpočet v norském městě Fredrikstad

Rozsah uplatnění participativní rozpočtování v Norsku

V průběhu našeho vyhledávání příkladů pro participativní rozpočet (dále PaR) v Norsku (a jiných skandinávských zemích) jsme nenašli na jediný příklad implementace uceleného a zároveň souhrnného modelu PB, jako tomu bylo v Porto Alegre v Brazílii. Zaznamenali jsme však vícero příkladů menšího rozsahu. I když byly dané příklady drobnějšího rázu, některé měly na zlepšení občanské participace poměrně značný vliv a zlepšily pochopení a dialog mezi místními úřady a občany/ civilním sektorem.

Několik obcí v Norsku převádí zodpovědnost při rozhodování o určitých výdajích z veřejného rozpočtu, určených na místní projekty a iniciativy, orgánům jako jsou výbory na obecní úrovni a rady mládeže. Tyto případy pak vykazují charakteristické znaky participativního rozpočtu, aniž by za něj byly označovány.

Komunitní model ve Fredrikstadu – dlouhodobý a kontinuální proces

Ze všech norských obcí je Fredrikstad nejnázornějším příkladem využití PaR. Město Fredrikstad má celkem 78 159 obyvatel. Disponuje již rozsáhlými zkušenostmi s prací na trvale udržitelném rozvoji společnosti a občanské participace. Je známým díky svému dobře vyvinutému a strukturovanému modelu místní demokracie, který se skládá z 21 výborů na obecní úrovni. Práce s tímto modelem má již 18letou historii, přičemž obec Fredrikstad explicitně říká, že její komunitní model je příkladem participativního sestavování rozpočtu kontinuálního a trvalého charakteru.

Vznik a cíl modelu

Vznik tohoto komunitního modelu se datuje k roku 1998, kdy proběhla obecní reforma a Fredrikstad byl sloučen se 4 dalšími, menšími obcemi, což se kvůli obavám o demokracii na místní úrovni a z obav o pocit sounáležitosti, kdy se staly celkově mnohem větším městem/větší obcí, neobešlo bez konfliktů. Radnice se rozhodla, že provede rozdělení na menší části podle spádových oblastí škol a zřídí v každém obvodu komunitní výbor, aby zareagovala na obavy panující mezi občany a místními organizacemi.

Byly provedeny komplexní analýzy místa zkoumající historii a vývoj daného obvodu, obyvatelstvo a následně byly vypracovány akční plány. Členové výborů jsou voleni místním obyvatelstvem dle příslušných pravidel. Členové výborů jsou voleni přímou volbou na každoročních shromážděních organizovaných místní komunitou. Volební kandidáti jsou představitelé z místních klubů, organizací, dobrovolnických skupin či jednotlivci. Obec samotná určuje pouze několik málo kritérií, jako jsou pohlaví, věk, sociální skupiny, menšiny, atd.

Cílem modelu místní komunity je:

- Zřízení prostor pro schůze občanů, kterým záleží na rozvoji své lokality
- Preventivní práce
- Zapojení a docílení trvalého kontaktu i komunikace mezi civilním sektorem a místními úřady ve vztahu k organizování úkolů a místnímu plánování

Implementace, údržba a rozvoj modelu

Výbory jsou organizovány jakožto dobrovolnické organizace a jsou podporovány ročním operativním grantem, který má v závislosti na populaci rozpětí od 30.000 NOK (cca 85 800 CZK) do 80.000 NOK (cca 228 000 CZK). Přibližně 10 % grantu pokrývá náklady spojené s administrativou a schůzemi, 90 % je věnováno místním projektům a iniciativám výboru. K tomu je třeba započítat čas dobrovolníků (1 hodina dobrovolnické práce je oceněna 100 norskými korunami). Příklady prostor pro setkání a projektů jsou místní kavárna pro seniory, zdejší volnočasové kluby, zřízení hřišť, pronájem kanoí, každoroční turistické výlety za účelem prozkoumání místní přírody a kultury, aktivity pro handicapované osoby, údržba cest, hřišť atd. Preventivní přístup v rámci místních aktivit a projektů se týká zejména témat souvisejících veřejným zdravím, jako například zřízení pěších tras a pruhů pro cyklisty atd. s cílem podpořit aktivity na čerstvém vzduchu.

Výbor vykonává zcela výhradní kontrolu nad finančními záležitostmi. V některých případech využily výbory část finančních prostředků na zaplacení právníků, aby podpořili výbory při jejich rozvojové činnosti, pokud výbory nesouhlasili s plány obce. Jediným kritériem stanoveným obcí je, že vynakládání grantových financí by nemělo odporovat norskému právnímu řádu.

Obr.: Obec Fredrikstad, se symbolickými odlišnými rolemi („klobouky“) sektorů při veřejných pracích, jejichž cílem je udržitelná a demokratická společnost na místní úrovni

Zřízení trvalé struktury sloužící k navázání kontaktu a dialogu mezi obcí a výbory se vytváří trvale udržitelná spolupráci a také predikovatelné okolnosti. Výbory rozvíjejí vlastní projekty a opatření místního významu, přičemž jsou u veškerých obecních plánů konzultovány. Organizují se také každoroční schůze mezi vedoucími výborů s politickými stranami zastoupenými v městské radě či v administrativě. Tyto schůze jsou organizovány formou dialogů, kde partneři společně diskutují o obavách a nápadech.

Byla vyvinuta digitální sociální networkingová platforma, kde komunitní výbory, rozličné organizace a jednotliví občané sdílejí informace. Dva koordinátoři místních komunit zaměstnaní na plný úvazek a jeden koordinátor na 80% úvazek platformu spravují, rozvíjejí, sledují místní výbory a poskytují jim podporu. Dále pak řídí místní projekty jako například procesy participativního sestavování rozpočtu jako je tomu u dvou níže uvedených příkladů. Jsou zaměstnaní na Obecním oddělení pro trvalý komunitní rozvoj a to z toho důvodu, že zodpovědnost za participaci občanů na demokratických procesech spadá do agendy tohoto oddělení.

Tento „model místní komunity“ je pravidelně vyhodnocován a stále vylepšován, přičemž se projevuje vůle poučit se jak z úspěchů, tak z překážek, které se objeví.

Autor:

Kirsten Paaby

Senior Advisor, Stiftelsen Idébanken

www.idebanken.no

www.participativni-rozpocet.cz

Etapa: Studie proveditelnosti

**Spolek Živá voda
2017 – 2018**

Zadrž vody v celé ploše povodí Zdoňovsko

Zadrž vody v celé ploše povodí Zdoňovsko

Spolek Živá voda 2017-2018

Motto: **Naším největším pokladem je voda.**

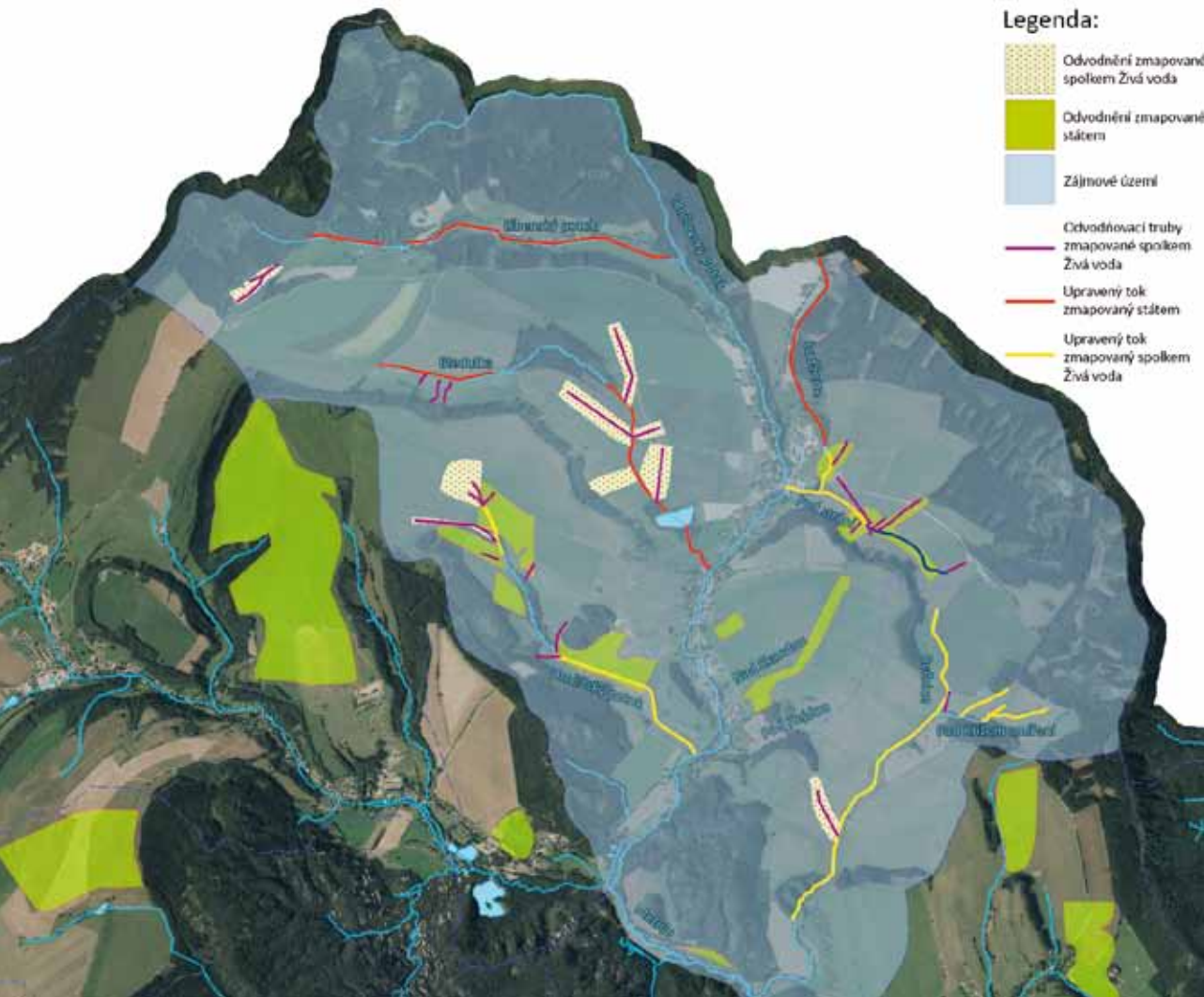
Vážení vlastníci půdy, vážení přátelé, milí spoluobčané, vážení zastupitelé, dostává se vám do rukou text Spolku Živá voda a Maiwaldovy akademie v Broumově, který si klade za cíl seznámit občany měst Teplic nad Metují a Zdoňova s plánem navrátit vodu do vysušené krajiny na celém katastru Zdoňova (cca na 20,5 km²).

Jedná se o zcela unikátní projekt **návratu „nové“ vody do krajiny**, který by měl zásadně pomoci zadržít jak povrchové, tak i podzemní vody.

Jelikož podobný projekt v ČR neexistuje, měl by zároveň posloužit jako model pro celou republiku i EU. Projekt je i v souladu s vládním záměrem „boje proti suchu“.

Obrázek 1: Pohled z Křížového vrchu na sever, do zájmové oblasti.

Obrázek 2: Přehledná mapa zájmového území na podkladě leteckého snímkování s plošným znázorněním umělé odvodněných pozemků v regionu a nevhodně upravených toků. Právě souběh instalace trubních systémů a nepřirozeně velké zahloubení a narovnání toků trvale vysušuje celé území. Území zahrnuje velkou část severního výronového okrsku CHOPAV Polická pánev. Vyznačeny názvy toků (včetně návrhů nových jmen). Toky mapované spolkem dosáhly délky 6,2 km! Autor: Jiří Malík a Lukáš Panny

Toto know-how je zcela ojedinělé i tím, že bude moci být zhlédnuto přímo v terénu. Po dokončení práce bychom projekt v elektronické podobě předali k volnému použití a zcela zdarma zastupitelům města, občanům a všem místně příslušným úřadům a školám, katedrám VŠ aj.

Krom vlastního návrhu zádrže vody projekt obsahuje veškeré mapové podklady o území Zdoňovska, včetně územního plánu, na „jednom místě“. To významně usnadní rozhodování o území. Místní samospráva, státní správa i obyvatelé tak dostanou skvělý nástroj, který mohou zcela zdarma používat nejen k pracovním, ale i poznávacím aktivitám.

Obrázek 4: Totéž místo po zatravnění. I když došlo k dramatickému zamezení odnosu půdy, erozní rýha se zmenšila a posunula se o stovky metrů po spádu, přesto se ještě nejedná o ideální stav. Vysoušení pokračuje také tím, že pozemky jsou odvodněny patrně i zde melioračními troubami. Jaro 2017.

Obrázek 3: autor v roce 1991 na orné půdě v lokalitě „Nad Zdoňovem“ u polního letiště. Plošný rozsah eroze znamenal ztrátu ornice v řádu tun ročně i sucho. Foto: Fontes

CO JE VLASTNĚ ŠPATNĚ S KRAJINOU A VODNÍM REŽIMEM?

Základní problém nejen v ČR je, že krajina jako celek ztratila dřívější schopnost poutat a zadržovat vodu.

Nutno říci, že oproti minulosti, kdy byla na Zdoňovsku zastoupena v mnohem větší míře orná půda, se jejím zatravněním stav krajiny i místního klimatu velmi zlepšil. Došlo ke snížení odparu vody z území, a tím zvýšení zádrže vody a k zásadnímu snížení půdní eroze, což se projevilo i menším zanášením toků půdou odnesenou z polí. Zmenšil se i vliv povodní – tráva zbrzdí a zadrží daleko víc vody než orná půda a snižuje tak půdní erozi a plošný povrchový odtok z území spadu příčinné srážky.

Z minulosti přetrvalo v řešeném území velkoplošné odvodnění pozemků, tzv. meliorace. Jedná se zejména o soustavu do půdy kladených drenážních trub a nevhodnou úpravou toků, z nichž se staly rovné příkopy (tzv. „kanalizace“ toků). Podzemní odvodnění je provedeno pomocí sběrných drénů, tzv. „péra“, svedených do drénu hlavního, tzv. hlavníku, který je často tvořen troubou v délce i několika stovek metrů, často i o průměru 50 cm. Do hlavníku je zaústěna síť stovek metrů trub sběrných drénů – tzv. „pér“ – o průměru cca 10 cm z pálené červené cihlové hlíny. Jakmile zaprší nebo taje sníh, je voda rychle odváděna z pozemků namísto toho, aby zde zasakovala, a tím se zadržela a dotovala v průběhu času podzemí a poté i povrchovou vodu. Síť melioračních trub za pomoci kanalizovaných toků rychle odvádí vodu z krajiny, a to zejména na jaře, v době jarního tání a v průběhu roku při každé vydatnější dešťové srážce. Popsaný meliorační systém způsobuje proces vysychání krajiny, který se tak dramaticky urychluje. Třetím efektem téhož jevu je eroze (vodní i větrná) a rychlý povrchový odtok z území a nástup povodňové vlny v údolních oblastech.

V našem zájmovém území je z 2050 ha **odvodněno minimálně 91,5 ha zemědělských ploch což činí 4,5 % celkové plochy!** Při kontrole odvodněných ploch v terénu jsme však zjistili, že **stát má v evidenci pouze 55,2 ha odvodněných ploch.** Evidenci a správu nad meliorovanými plochami a drobnými vodními toky vedla donedávna Zemědělská vodohospodářská správa. Po jejím zrušení v roce 2012 převzaly jejich správu Lesy ČR, podniky Povodí a výjimečně místní samosprávy.

Spolek Živá voda proto v letech 2016 - 2017 mj. v terénu vyhledával a zaměřoval neevidované meliorační systémy. Měření byla zanesena do map a náš software umožnil výpočet ploch. **Spodní hranice Spolkem zjištěné rozlohy odvodnění vychází na cca 36,3 ha (!).**

Vodohospodářské technické úpravy provedené v minulosti (narovnání, zahloubení nebo opevnění toku ve dně) neznamenají pouze odvodnění a sucho, ale i přímé poškození krajiny. Nelze zanedbat ani dopad na estetický ráz krajiny, zvláště v tak turisticky významné lokalitě. Ani v tomto případě nemá stát zmapovány všechny toky s úpravami, a to 12,5 km toku.

Zájmové území Zdoňovsko, plocha 20,5 km², 2050 ha	
Délka trub odvodnění mapována a odhadována ŽV	5 205 m
Plocha odvodnění mapována státem	55,260 ha
Plocha odvodnění mapována ŽV	36,347 ha
Plocha odvodněných pozemků celkem	91,607 ha
Délka upravených toků mapována ŽV	6 602 m
Délka upravených toků mapována státem	5 652 m
Délka upravených toků celkem	12 254 m
Délka toků v zájmovém území vyjma Zdoňovského potoka	16 065 m

Tabulka dokumentuje sumární výstupy zjištěné v Projektu QGIS - plochy uměle odvodněných pozemků, délky uměle upravených toků, porovnání délky upravených toků s celkovou délkou toků v zájmové oblasti a podíl, kterým ke zjištění skutečného stavu technicky upravené krajiny přispělo mapování Spolku Živá voda.

Nevhodné zásahy v krajině za několik desetiletí způsobily, že voda v přítocích v letních měsících přestává téct, případně teče jen několik set metrů, aniž dosáhne hlavního toku. V roce 2016 a 2017 se dokonce stalo, že na několik týdnů vyschnul tok Bučnice i Zdoňovský potok, což nikdo nepamatuje. K vysušování zemědělských pozemků přispívá i pěstování plodin podporujících erozi půdy, časté pojezdy těžké mechanizace po poli či louce, vyjíždění „cest“ traktory na loukách a polích (vzniklé koleje rovněž významně odvodňují pozemky a způsobují erozi půdy). Přejít na socialistické zemědělství vedl ke snížení počtu mezí a remízů a k zřízení příliš velkých lánů.

To vede i k silné erozi dna a břehů v tocích a způsobuje nežádoucí zanášení jeho koryta níže po proudu. Zásadním prvkem sucha je i skutečnost, že zahloubené, napřímené toky vysušují louky či mokřady kolem toků – tzv. nivy, které byly dříve, spolu s lesy, největší zásobárnou vody v krajině.

V lesích pak suchu přispívá i mýtní těžba, umělé odvodnění lesních pozemků, cesty vedené po spádnicí, nevhodná skladba lesa – málo listnáčů obecně. K tomu všemu se přidala klimatická změna.

Všechny tyto negativní jevy působí tak, jako kdyby měl rybník velkou díru v hrázi a my se divili, proč se v něm neudrží voda, i když občas zaprší.

Obrázek 5: Odvodnění krajiny zahloubením, narovnáním a opevněním toku ve dně žlabovkami – pramenná oblast Hrnčířského potoka. Těmito úpravami se urychluje odtok vody z krajiny, což na jedné straně znamená sucho, při přívalích pak bleskové povodně. Sucho umocňuje podzemní drenáž na okolních pozemcích na desítkách ha. Ještě před 30 roky tekla voda v toku po celý rok. Nyní větší část roku neteče vůbec. Jaro 2017.

Obrázek 6: Tok Hrnčířského potoka na úrovni Svatého kopečku (100 m nad Kapličkou). Při přívalovém dešti či rychlém tání vody urychlená narovnáním toku a žlabovkami působí již pár set metrů pod pramenem boční i dnovou erozi. Zde voda dokonce už žlabovky vytrhla ze dna a každým rokem se potok o kousek prohlubuje. Tím se víc a víc vysušuje niva. Proto v těchto místech svou pouť voda často končí – do hlavního toku už se nedostane. Jediným řešením je zmenšení profilu toku na jednoletou vodu zvednutím výšky dna do původní výšky a vytvoření meandrů (zátáček), které zpomalí energii toku. Tedy návrat k přírodě blízkému stavu, který pak nevyžaduje skoro žádnou další údržbu. Jaro 2017.

VODA V KRAJINĚ

Špatně: snaha odvést vodu

Dobře: snaha zadržet vodu

Autor: Jakub Esterka

vysušená krajina, bleskové povodně (domy i životy v ohrožení), málo vody v toku, málo vody v nivě na povrchu i podzemí - suché studny, špatné samočištění vody v toku (špinavá voda - potíže s hygienou), nízká biodiverzita, intoxikace toku škodlivinami z orné půdy, vysoký odpar, vysoká teplota, větší vítr, větší větrná eroze, více škůdců, málo ryb, v tok stále nutno vybírat sedimenty = **podpora klimatické změny**

krajina bohatá na vodu, povodně méně nebezpečně a pomalejší (ochrana domů i životů), dostatek vody v toku i nivě na povrchu i podzemí - studny mají vodu, čistá voda v toku, dobrá hygiena, díky vodě a zeleni - vysoká biodiverzita, odolnost toku vůči jezdům, nízký odpar, nižší teploty, menší vítr, menší větrná eroze, méně škůdců ... hodně ryb, tok bez údržby (šetří státní kasu) = **snížení klimatické změny**

Obrázek 7: Řezy krajinou. Klíčový rozdíl je znázorněn na levém obrázku. Rozdíl objemu vody mezi hladinou v přirozeném toku (modrá čára) a v uměle upraveném (červená čára) znamená vysušení niv – jeden z významných příčin sucha nejen v ČR.

Obrázek 8, vlevo nahoře: Dnes již bohužel pravidelně vysychající (Hrnčířský) potok u Kapličky, dne 23. 5. 2018. Na přelomu 70. a 80. let minulého století tok ještě tekł celoročně a jako děti jsme se zde každé léto koupaly.

Obrázek č. 9, vpravo nahoře: Dnová i boční eroze na levém břehu Hrnčířského potoka cca 300 m nad kapličkou, 23. 5. 2018.

Obrázek č. 10, vpravo dole: Trubka (azbest) – výúst odvodnění, která způsobila strž na obr. 9, dne 23. 5. 2018.

Obrázek 11: Dnová i boční eroze z obr. č. 9 na levém břehu Hrnčířského potoka – detail. Hloubka přes dva metry, délka 50 m. Tuto strž (a podzemletí kořenového systému smrků) způsobilo plošné odvodnění pastviny nad lesem a cca 25 let „provozu“ trubky o průměru pouhých 15 cm na obr. č. 10, dne 23. 5. 2018.

Rychlé odvedení vody způsobuje sucho, zvětšuje jeho intenzitu a délku jeho trvání a má klíčový vliv, spolu s chemizací a utužením půdy těžkými stroji, na ničení půdního života – tzv. edafonu. Snížením podílu zeleně v krajině a vysušením niv a zemědělské půdy jsme zničili tzv. malý (místní) oběh vody, díky kterému přšlo obden. Tyto srážky byly krátkodobé bez výrazných erozních škod či povodní. Nyní přichází deště jen pomocí velkého oběhu – zejména z moře. Tyto srážky nesou velké množství vody a padají rychle a mocně. Suchá půda je vsakuje daleko hůře, než půda kyprá, a to je příčinou daleko intenzivnější vodní eroze a rychlých povodní s velkou energií povodňové vlny, která sklouzne krajinou jako „po střeše“. Jedním z cílů našeho projektu je právě omezení tohoto komplexního negativního trendu a návrat malého oběhu vody do krajiny.

Obrázek 12: Ledňáček říční. Tento ve Zdoňově dříve běžný druh je velkou vzácností, neboť kromě čisté vody potřebuje k hnízdění přirozeně tvořené břehy a pocho-pitelně nemůže na toku existovat, pokud vysychá. Realizace zádrže vody v celé ploše povodí a revitalizace toků by měla biotop pro návrat ledňáčka bez problémů zajistit. Autor: Hana Rummelová

ZÁDRŽ VODY V CELÉ PLOŠE KRAJINY

Jak ukazují nejmodernější poznatky, nejlepší zádrží vody jsou velká množství drobných opatření v celé ploše povodí, oproti velkým stavbám na jednom místě (přehradě). Celoplošná zádrž vody je nejspravedlivějším i nejefektivnějším řešením, protože umožňuje přístup a využití vody největšímu počtu lidí i zvířet po celé ploše krajiny.

V jistém smyslu se chceme pokusit navrátit k opuštěnému modelu našich předků, kteří ponechávali vodě místo, jež potřebuje. Je to velký úkol na mnoho let, finančně nákladný. Avšak přínos bude nevyčís-litelný. Voda jako základní podmínka k životu je největším pokladem všeho živého na planetě, včetně lidí...

STUDIE PŘEVEDITELNOSTI

Tato brožura vychází jako doplňková informace ke Studii proveditelnosti „Zádrž vody na Zdoňovsku v celé ploše povodí Zdoňovského a Bučnického potoka“ (dále jen „Studie“), která je právě nyní dokončována Spolkem Živá voda a jeho spolupracovníky.

Studie je nezávazný a předběžný materiál, který poslouží jak k ujasnění záměru pro širokou veřejnost, tak pro předjednání záměru s vlastníky, zastupitelstvem a státními úřady. Po zahrnutí připomínek Studie poslouží jako podklad pro řádný projekt, povolení, případné změny územního plánu, žádost o grant i realizaci stavby.

Studie bude v první polovině roku 2018 představena ke schválení veřejnosti, zastupitelstvu i státní správě, ale zejména vlastníkům, jejichž souhlas se záměrem je pochopitelně klíčový a bez něhož nelze akci uskutečnit.

Vlastníci budou seznámeni s návrhy na zvýšení zádrže vody jednotlivě a budou s nimi individuálně sepičovány smlouvy o možnosti realizace, nájmu, případně návrhu na výkup pozemků či o spolupráci.

Předesíláme, že vlastníci (ani rozpočet města) nebudou v případě realizace projektu zádrže vody podle našich návrhů finančně zatíženi, protože lze dosáhnout až na 100% dotaci z Operačního programu pro životní prostředí MŽP ČR, pokud bude investorem nezisková organizace. Pak je možné získat financování všech opatření včetně projektové dokumentace. Výjimkou by byly tůně s hrází nad půl metru a rybníky, zde spolek dosahuje na 90% dotaci. Podmínkou získání uvedené 100% dotace je nutnost, aby byl záměr obsažen v „Plánu oblastí povodí“, který spravuje podnik Povodí Labe, s. p. Investorem by v takovém případě mohl být Spolek Živá voda.

Obrázek 13: Mihule potoční. Zdoňovský potok je evropsky významnou lokalitou (EVL) NATURA 2000 pro tento vzácný druh. Mihule je citlivá na čistotu vody a je proto tzv. bioindikátorem kvality vody. Autor: Hana Rummelová.

Co je cílem Studie proveditelnosti?

- 1)** Návrh ideálního stavu, do kterého by se povodí Zdoňovského potoka a potoka Bučnice měla dostat, aby se zastavilo vysychání toků, pramenů, polí, lučních porostů a zajistil se dostatek podzemní a povrchové vody v severní části Polické křídové pánve, která je využívána i pro vodárenské účely – Chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV) Polická křída včetně podpory širšího okolí jímacího prostoru pro stáčení kojenecké vody v Teplicích nad Metují (Toma voda).
- 2)** Získat podkladový materiál pro projednání záměru s vlastníky dotčených pozemků, veřejností, zastupitelstvem obce a dotčenými orgány státní správy a předběžný souhlas těchto subjektů se záměrem.
- 3)** Ukázka modelového krajinnotvorného přístupu a nápravy komplexního řešení zádrže vody v celé ploše povodí pro použití v podmínkách ČR/EU z hlediska teorie i praxe.
- 4)** Motivační příklad využití národních a evropských finančních zdrojů Operačního programu pro životní prostředí Ministerstva životního prostředí České republiky.
- 5)** Pracovní nástroj pro samosprávu, školy, veřejnost a státní správu.
- 6)** Možnost teoretické i praktické výuky ochrany krajiny a vody pro školy a veřejnost s příslušným know-how.

Přínos zrealizovaného projektu

Pokud se vše podaří, mohlo by být území Zdoňovska v příštích několika letech zhodnoceno investicí v řádu několika desítek milionů Kč s možností práce pro místní lidi a firmy. Především by však byl v krajině dostatek vody ve všech tocích po celý rok. V krajině přibudou nové lesy, tůňky, mokřady a mimolesní zeleň. To přinese pozitivní vliv jak na kvalitu zemědělské produkce (dostatek vody, snížení eroze apod.), tak na mikroklima. Tím dojde i ke zlepšení zdraví obyvatel a životního prostředí v zájmovém území. Navrhovaná opatření přispějí i ke zvýšení biodiverzity a ekologické stability území - mj. umožní lepší životní podmínky polní i lesní zvěři (nové úkryty, potrava, nové zdroje vody). Nově navrhované lesy by mohly být zároveň i částečně lesy „jedlými“ a poskytovaly by zásobárnu lesních plodů a ovoce pro místní obyvatelstvo i volně žijící živočichy. Jedlý les je porost, kde je bylinné, keřové i stromové patro koncipováno i pro produkci potravin.

Poznámka: Při zpracování Studie jsme kladli důraz na zmapování všech toků poškozených technickými úpravami a zákres ploch vysoušených zejména vlivem odvodnění melioracemi. Překvapením i pro nás bylo, že desítky hektarů ploch a kilometry toků poškozených technickými úpravami stát neeviduje a spolek Živá voda některé z nich zmapoval možná i prvně v historii.

Kdo se na Studii podílí

Na dokončení zpracování Studie, jejíž velká část byla odpracována během mnoha let zdarma (fotografický materiál, studium území), se Spolku Živá voda podařilo získat na podzim roku 2016 grant ze soukromých zdrojů ve výši 120 tis. Kč (od americké firmy Patagonia, která se zaměřuje zejména na ochranu vody a divoké přírody).

Záměr zvýšit zádrž vody v co největší možné míře je vyústěním mnohaletých aktivit Živé vody a místní Zemědělské a vodohospodářské správy Náchod (již zrušené), Správy CHKO Broumovsko, státní správy na úseku vodního hospodářství včetně LČR a mnoha vlastníků půdy, kteří již se zvýšením zádrže vody souhlasili, včetně podpory současného zastupitelstva města. Všem patří velký dík.

Zároveň se na projektu podílí i Lesy České republiky, které nám vyšly velmi vstříc a pokusí se dokončit administrativně i finančně obtížnou část revitalizace Bučnického potoka, kde budou zároveň investory Lesy České republiky a Spolek Živá voda. Tento projekt řeší nápravu zničeného toku Bučnice a poškozeného Lukavského rybníčku.

Samozřejmostí při návrhu opatření na zvýšení zádrže vody je skutečnost, že se snažíme, aby nároky na plochy byly navrženy v rozumné míře, která by co nejméně omezovala požadavky vlastníků pozemků a hospodařících zemědělců.

Obrázek 14: Vranka obecná. Další místní ohrožený druh, rovněž bioindikátor kvality vody. Autor: Hana Rummelová

Spolek Živá voda se zádrží vody zabývá již od roku 2005, kdy stál za realizací akcí i na Teplicku: dvě velké tůně v Horních Teplicích, revitalizace potoka v Březové či nejdelší revitalizace v CHKO Broumovsko – ve Zdoňově nad Navrátilovým lesem, kde vzniklo 11 tůň a bylo obnoveno cca 600 m toku s mokřadním okolím. Spolek byl i investorem Revitalizace toku Bučnice, kde se podařilo sehnat prostředky nejen na projekt, ale dojít až do fáze souhlasu v územním řízení. Bohužel finanční a administrativní neprůchodnost ze strany státu realizaci akce pozdržela. Nakonec jsme navrhli investování akce Lesům ČR, které jsou i správcem toku. Spolek se dále podílel na vstupní analýzách revitalizace odstaveného ramene Labe u obce Hrozná u Hradce Králové.

Jak postupujeme?

1) Mapování v terénu pomocí GPS:

Na základě dlouholetých znalostí území a poklesu jeho vodnosti jsme provedli v roce 2016 – 2017 závěrečné terénní šetření a mapování zjištěných skutečností pomocí GPS (získání souřadnic bodů) aplikací mobilního telefonu Locus GIS (a Locus Map).

Určujeme souřadnice stávajícího stavu vodopisné sítě – např. existenci funkčních odvodňovacích zařízení (tzv. meliorační trouby). Klademe důraz na zmapování všech toků poškozených technickými úpravami a zákres odvodněných (vysoušených) ploch. Zároveň navrhujeme v terénu body, kde by bylo vhodné provést nápravná opatření s uvedením jejich typu (mokřad, tůň, tok, větrolam, mez, poldr, průleh, návrat toku k přírodě blízkému stavu apod.).

Již hned v terénu se snažíme navrhnout také novou mimolesní a lesní zeleň.

Průběh mapování a stav krajiny je dále dokumentován pomocí fotodokumentace a filmu, čímž také vznikla unikátní obrazová kolekce současně dochovaného stavu území.

Při mapování se snažíme maximálně využít pomístních názvů, a pokud chybí, navrhujeme k odsouhlasení nové – včetně dosud bezejmenných toků.

2) Práce doma:

• Zhotovení grafického podkladu v aplikaci QGIS

Body zaznamenané v terénu přeneseme do počítačové aplikace (QGIS), která je schopna zobrazit nejen námi zmapované body, ale i mapy a další vrstvy z veřejně dostupných internetových portálů: např. katastrální hranice, hranice parcel včetně jejich čísel, hranice honiteb, lesy, vodstvo, výše hladiny vody při záplavách – 100-letá voda atd. včetně kompletního zobrazení územního plánu města Teplice n. Metují, historických map apod.

Aplikace QGIS umožňuje nejen prohlížení geografických dat, ale je v ní možný i zákres všech potřebných úprav, které navrhujeme, a to ve variantě bod, linie nebo plocha – vše v barevné škále dle předvolby s možností šrafování ploch apod.

V prohlížeči QGIS (volně zdarma ke stažení včetně upgrade) lze jednotlivé vrstvy s obrázky klást na sebe, podobně jako pauzovací papír, a zkoumat jejich vzájemnou polohu pomocí „prosvícení“ vrstev. Jako podklad prohlížení může posloužit nejčastěji mapa leteckých snímků (ortofotomapa), mapa turistická, katastrální apod. Všechny vrstvy lze dle potřeby a kvůli přehlednosti buď zapnout, nebo vypnout a u každé vrstvy volit plynulou škálu průhlednosti. Aplikace umí i tzv. georeferencování – načtení digitalizovaných map (skeny) pomocí identifikace a překrytí tří totožných bodů.

Vše se pak uloží v tzv. „Projektu“, který si snadno může kdokoli nahrát a otevřít pomocí QGIS aplikace na svém PC. Může si tak kontrolovat přímo sám doma své zájmy, případně na projektu s námi spolupracovat. Projekt bude otevřený a veřejně sdílený. Zastupitelé, veřejnost i vlastníci jej mohou využít pro jakékoli úlohy plánování, prohlížení map, včetně možnosti doplnit si tento mapový projekt o vlastní vrstvy zájmů či návrhů v území (vylišení typů ploch pozemků, jejich barevné úpravy, návrhy staveb, turistického značení, výsadeb apod.). K tomu je editor vybaven škálou nástrojů umožňujících kreslit barevné linie a plochy včetně jejich pozdějších úprav.

Editor QGIS umožňuje rovněž měření délek a ploch, včetně hromadného výpočtu délek a ploch u více mapových objektů, podle potřeb uživatele. Lze tak snadno např. zjistit plochu všech lesů či luk u jednoho majitele.

Z Projektu je možno tisknout mapy pro vlastníky a další zájemce, a to ve variantách těch vrstev informací, které budou požadovány.

Součástí podkladu je i územní plán města Teplic nad Metují, který plně respektujeme. Pokud to bude nutné, do územního plánu potřebné plochy návrhů staveb a dalších úprav navrhovaných „Projektem“ zakreslíme zdarma.

• Studium odborných materiálů:

Celá práce bere zřetel a ohled i na Územní systém ekologické stability (ÚSES), existenci zonace CHKO, prvků NATURA 2000, ohrožené druhy a jejich biotopy, místní územní plán a jeho návrhy. Cílem projektu je také zlepšení životních podmínek pro místní vlajkové druhy vázané na vodu – pro vranku obecnou, ledňáčka říčního či „živoucí fosílii“ - mihuli potoční, jejíž výskyt je významný i z hlediska Evropy.

Samozřejmostí při zhotovení Projektu a Studie proveditelnosti bylo i studium terénu na základě vědecké literatury. Zejména šlo o studie hydrogeologické, zabývající se místní problematikou ztrátových a aktivních zón (voda v toku někde mizí do podzemí nebo naopak z podzemí se v toku objeví) a studium tektonické skladby území, včetně ekologických, geomorfologických, hydrologických a geologických souvislostí.

Zvláštní zřetel autor kladl na závěry Hodnocení zranitelnosti České republiky ve vztahu ke změně klimatu k roku, 2014 (9) a Komplexní studie dopadů, zranitelnosti a zdrojů rizik souvisejících se změnou klimatu v ČR (11). Autor vycházel i z jím zadané studie Atelieru Fontes Brno (7), která řešila zádrž vody nejen na Zdoňovsku, ale i Hornoteplickou, ale ta již není zcela aktuální.

Obrázek 15: Sken části mapy z archivu CHKO Broumovsko (19) – poprvé v historii byly vyhodnoceny a doplněny tektonické linie i pomocí leteckých snímků. Autor: Mgr. Vladimír Lysenko

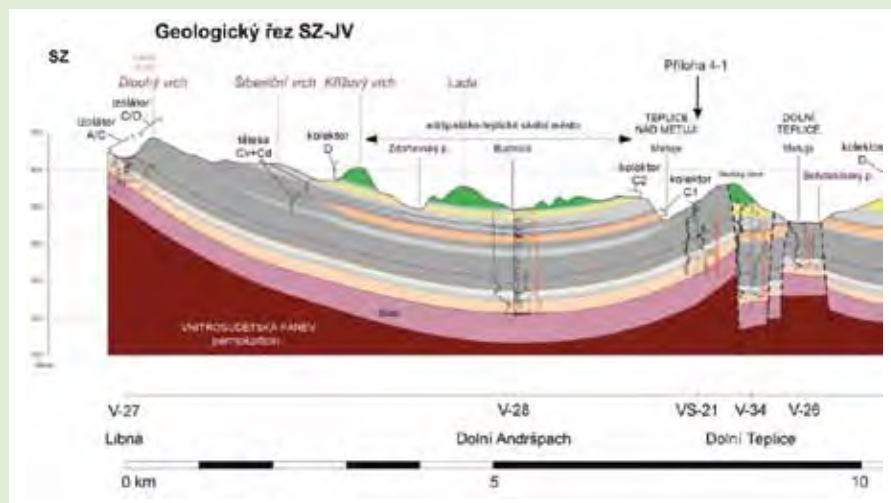
Obrázek 16: Ztrátové zóny Zdoňovska (červeně) promítnuté na letecký snímek spolu s tektonickými liniemi převzatými z mapy na obr. 15 (hnědé a fialové linie). Poprvé v historii tento unikátní pohled jasně prokazuje, proč (a kde přesně) se ztrácí při menších průtocích voda nejen v hlavním toku, ale i na přítocích. Způsobují to právě tektonické pukliny a kolem nich tlakově nadrcené horniny, kde se voda zasakuje do podzemí. Naše práce navázala na výzkum hydrogeologa RNDr. Slepíčky, který vymezil hlavní ztrátovou zónu na Zdoňovském potoce v minulém století metodou PPP – postupné měření průtoků na vymezených profílech celého toku. Spolek nejen potvrdil přímým mapováním sucha správné vymezení ztrátové zóny týmem RNDr. Slepíčky, ale několikaletým sledováním nově vymezil empiricky i ztrátové zóny na přítocích Zdoňovského potoka. Autor: Jiří Malík a Lukáš Panny

Mapa tektonických linií a mapa izolinií vodních kolektorů zájmovém území

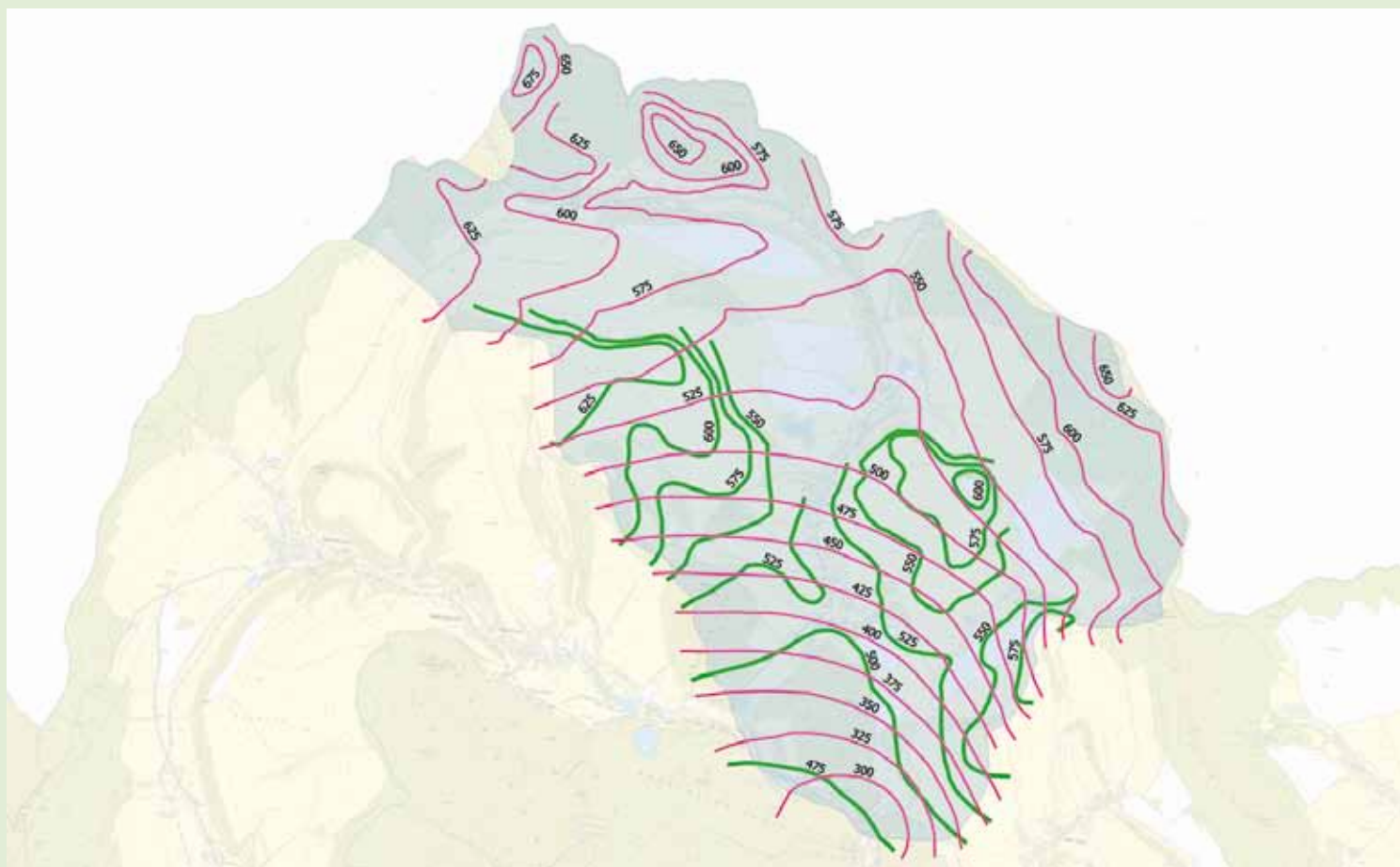
Zde nutno akcentovat výskyt ztrátových (i aktivních) zón v toku Zdoňovského potoka a jeho přítoků. Ztráta vody v podzemí v případě sucha a tím vysychání toku má dramaticky negativní vliv nejen na rybí obsádku a biotop toku, ale i na čištění odpadních vod. K potřebnému naředění odpadních vod z domácích ČOV pak nedochází, což má za následek eutrofizaci toku (příliš mnoho živin, rozvoj zeleného květu) i hygienické dopady (mj. zápach). K této situaci došlo např. v r. 2016, kdy Zdoňovský potok (i rybník) na několik týdnů zcela vyschnul. Vymapované ztrátové (obr. 16) jsou převážně způsobeny tektonickými zlomy, jejichž struktura je velice složitá a v území hustě zastoupena, což rovněž klade nároky na co nejmenší negativní vlivy hospodaření regionu s látkami škodlivými vodám. Případná kontaminace terénu či povrchové vody v tocích může mít fatální následky na zhoršení jakosti podzemních vod, která dosud patří k jedněm z nejčistších ve střední Evropě, a to nejen v místě havárie, ale s vysokým rizikem dálkového transportu po tektonických liniích. Mapu tektonických linií jsme sestavili rovněž jako jednu z vrstev projektu. Je možné ji využít i ke zvážení umístění obytných staveb ohledně rizika radonu, který může po tektonické linii vystupovat k povrchu intenzivněji než jinde.

Jednou z klíčových prací o vodě a geologii, z níž jsme čerpali, je i Rebilance zásob podzemní vody ČR (10). Z ní jsme převzali i geologický řez zájmovým územím a mapy izolinií podzemní vody – „stropů“ zvodnělých kolektorů A (na obr. 18, fialové linie) a C (na obr. 18 zelené linie). Zhruba v půlce Zdoňova je strop kolektoru A na úrovni cca 500 m n. m. – tedy cca 10 až 30 m pod osou údolí, kolektor C zde dosahuje v údolnici Zdoňova zhruba výše terénu.

Mapa izolinií na obr. 18 nám umožňuje v tom, kterém místě zjistit, jak hluboko je podzemní voda v obou kolektorech, jaký tvar v podzemí zaujímají, a z dalších měření lze zjistit i chemismus vody (kvalitu) a směr proudění a dobu jejího zdržení v podzemí, která někdy dosahuje tisíců let.

Obrázek 17: Geologický řez severním zvodnělým systémem Polické pánve procházející i naším zájmovým územím. Ukazuje geologicky komplikovanou stavbu pánve a její charakteristický tvar podobný umyvadlu – odtud název „pánev“ – který vzniknul bočním tlakem při horotvorných procesech vzniku Alp (alpinské vrásnění). Je zde vidět i možnost kontaminace celé pánve z jejich boků tzv. kuest spádem po vrstvách (na obrázku je kuestou Dlouhý vrch). Zdroj ČGS – Rebilance (10).

Obrázek 18: Unikátní zobrazení dvou klíčových kolektorů na Zdoňovsku, poprvé v jednom obrázku. Zatímco fialově vyznačené izolinie (něco jako vodní vrstevnice) „stropu“ níže položeného kolektoru A ukazují, že tato voda je v místech nejbližší povrchu minimálně v 10 m hloubce, zeleně vyznačený strop kolektoru C je v ose údolnice místy v kontaktu s povrchem. Jinými slovy, tato voda pochází ze svahovin Družstevního vrchu, Šibeničního vrchu a Křížového vrchu (který podtéká) a je s nejvyšší pravděpodobností onou příčinou (spolu s tektonikou) hydroaktivní zóny, kde vystupuje voda z podzemí přímo do toku na konci Zdoňova, kde tvoří již výše zmíněnou aktivní zónu. Autor: Jiří Malík a Lukáš Panny. Zdroje: ČGS – Rebilance (10) a izolinie z Rebilance (20) a Základní mapa ČR (ČÚZAK).

Pokud si tedy promítneme dohromady izoliny a tektoniku, je až dnes jasné, proč a kde přesně vznikly ztrátové a aktivní zóny na toku Zdoňovského potoka. Tam, kde je tektonika a malý příron vody z podzemí či malý povrchový průtok, je často ztrátová zóna. Aktivní zóna v toku je tam, kde je velký příron z podzemí. Ztrátové zóny pak představují „okna“ pro znečištění podzemí a podzemní vody zejména v období sucha. Takže pokud zvýšíme průtoky a ty budou trvalé, snížíme i kontaminaci podzemí prakticky na nulu.

Tvorba textového dokumentu

Krom této publikace je součástí Studie proveditelnosti hlavní text, který popisuje detailněji stávající stav území, provedené práce a popisuje způsob opatření, která budou případně použita pro zvýšení zádrže vody – typ opatření, jejich plochu, průniky opatření s vlastnickou hranicí (tabulka), a to jak pro projednání s vlastníky, tak pro pozdější zpracování projektu.

Povodí bylo rozděleno na jednotlivé toky takto:

Povodí Zdoňovského potoka

levé přítoky:

Loděnice
Pod strání
Nad Skandou
Lada

pravé přítoky:

Libenský potok

Bledulka
Hrnčířský potok

Povodí Bučnického potoka

Pod Družstevním vrchem (pramen Bučnice)

Pod Křížem Smíření (levé přítoky)
Bezvod'

Obrázek 19: Meliorační hlavničky (fialová čára) o celkové délce 5,2 km na Zdoňovsku „vytažené“ z grafiky Studie na podkladu mapy III. vojenského mapování z první poloviny 19. století. Na první pohled je zřejmé, že skoro všude, kde je dnes louka či pole a v něm položené trouby pod zemí, šlo v době mapování o toky a mokřadní louky. Krajina proto dávala dostatek vody a toky tekly celý rok. Dále je vidět, že délka toků se zkrátila právě o délku položených trub. Ve skutečnosti však byla ale většina přítoků narovnána zrušením meandrů, takže délka toků Zdoňovska se snížila minimálně o 7,6 km. Autor: Jiří Malík a Lukáš Panny.

PĚT KROKŮ, JAK ZVĚTŠIT ZÁDRŽ VODY V KRAJINĚ

Krok 1: Vrátit vodě, co jsme jí sebrali – tedy plochu a délku toků

Obecně je řešení tohoto úkolu velmi jednoduché: vrátit vodě to, co jsme jí sebrali. Tedy plochy, kde se voda dříve přirozeně vyskytovala. Lehko se řekne, těžko provede.

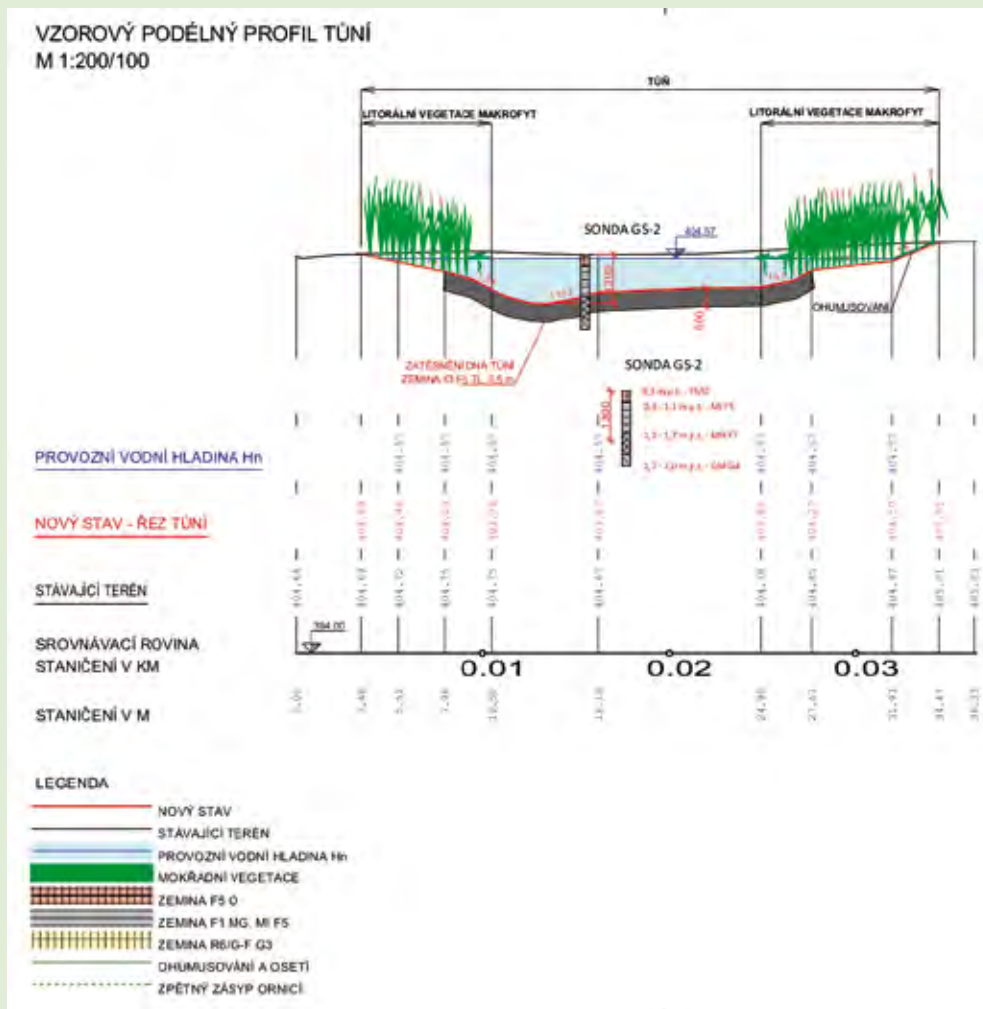
Pro tento úkol je nutné jednak přímo v terénu vytipovat vhodné údolnicové plochy a zároveň se v archívech ujistit, zda se zde v historii vyskytovala voda, jak ve formě toku, tak například podmáčených luk. K tomu se výborně hodí tzv. II. vojenské mapování z první poloviny 19. století (v „Projektu“ je zahrnuto), které zaznamenalo ještě většinu podmáčených ploch a existujících toků. Mapa dokazuje, a místní znalci potvrdí, že většina hlavních odvodňovacích trub a jejich okolí přesně odpovídá pozicím, kde byly mokřady nebo podmáčené louky.

Krok 2: Zvětšit co nejvíce objem zádrže vody v krajině – naplnit nivy a zhotovit nové tůně

Dalším krokem bylo znovu navrhnout toky do terénu tak, aby se vrátily do stavu co nejbližšího přírodě. Četnost meandrů a jejich vinutí se odvozuje mimo jiné i z historických map. V textu Studie proveditelnosti pak bude popsáno, jak velký bude tok mít profil. Přirozený profil toku je pouze tzv. Q1 – průtok objemu jednoleté vody. Pokud jste například pár set metrů pod pramenem, tak přirozený tok překročíte.

Pro zvýšení objemu zádrže vody v krajině, četnosti pitných míst pro zvěř i dobytek atd., je vhodné navrhnout i tůně, případně poldry. Tůně, nejlépe obtočné, je-li dost široká niva. Tvar nejlépe vejčitý, profil dna

hruškovitý: hloubka hlubší části min. 1,5 m kvůli nezámru a v části mělké, tzv. „litorálu“, která pokryje max. 25 % plochy, klesá dno pozvolně do max. 60 cm. Tyto parametry zajistí samočisticí schopnosti tůně a nové úkryty a potravu pro obojživelníky a hmyz, případně hnízdní možnosti pro ptáky. Tůně a mokřady jsou bezplatnými přírodními čistírnami vod, které si poradí dokonce i s pesticidy a fosforem.

Obrázek 20: Podélný řez správnou tůňou připomíná tvarem hrušku. U stopky (nátoku) je mělká voda, postupně klesající do 60 cm hloubky (litorál) s vodními rostlinami. Pak následuje příkřejší hlubáň do 1,5 m kvůli nezámru a opět kratší litorál u výtoku a břehů. Takový profil zaručuje, že tůň bude mít nejlepší samočisticí efekt způsobený cirkulací vody na základě ohřevu sluncem a tím, že tato voda omývá dva ekosystémy: litorál a hlubší vodu. I když jde o jednu tůň, tyto dva světy obsahují konkurenční zoo a fytoplankton, které čistí vodu. Před umístěním tůně je nutné udělat sondy podloží, aby se zjistily možnosti těsnění dna s případnou nutností použít jílu (v nouzi fólii). Obrázek převzat od firmy Sindlar s.r.o.

Výše uvedené dva kroky prací s vodou – v toku a jeho nivě – se nazývají revitalizací toků (a jejich niv). Používá se i spojení návrat toku (a nivy) do přírodě blízkého stavu (anglicky restoration – obnova, restaurování).

Hrnčářský potok u Kapličky, stávající stav se zahloubeným, narovnaným a ve dne opevněným tokem, který rychle odvádí vodu, a proto již na konci jara vysychá.
Autor Jiří Malík a Lukáš Panny

Návrh opatření ke zvýšení zádrže vody v tomtéž místě jako na předchozím obrázku. Narovnaný tok bude většinou zrušen zásypem, budou vybudovány tůňe (v jejich okolí s mokřady) a vysázena doprovodná zeleň (keře i stromy, částečně jedle). Tok bude vrácen do přírodě blízkého stavu (ne tak hluboké a široké koryto, návrat meandrů). To vše spolu se zadržením vody z meliorací by mělo zajistit celoroční průtok vody v toku.

Krok 3: Snížení (rychlosti) odtoku vody z krajiny odvodňovacími zařízeními (melioracemi)

Obrázek 21: Stružková eroze severně od Navrátilova lesa, jaro 2017. Erozní struhy zasahují až 350 m do orné půdy a mají celkovou délku kolem 500 m, místy jsou hluboké až 40 cm. Orná půda odtud končí 500 m níže ve Zdoňovském rybníku, což je již desítky let hlavní důvod jeho stálého zanášení. V místě levého erozního koryta vede pod zemí hlavní odvodňovací trouba, jejíž konec v poli autor hledal čas od času cca 20 let a podařilo se ji edentifikovat až nálezem střeptu z meliorace na jaře 2017, 320 m od kraje pole. Voda teče přesně tam, kde byl dřív potok a podmáčená louka (jak doloženo II. vojenským mapováním – viz obr. 17). Po povrchu se valí proto, jelikož odvodňovací trouby nestačí odvádět celý objem vody a místy již odvodnění netěsní a artézsky (pod hydrostatickým tlakem) vyrazí na povrch pole. Na konci této trouby je ústí do toku Bledulky pod Navrátilovým lesem ucpáno. Voda se se zde dere k povrchu pod tlakem dírou v zemi o velikosti kopacího míče a stříkala na jaře 2016 až 3 m vysoko (Petr Khol). I to nás ujistilo, že hlavní (páteří) meliorační trouba (někdy také hlavní) musí být opravdu dlouhá stovky metrů.

Na cestě k dostatku vody v krajině musíme snížit erozi, splach půdy a udržet vodu na pastvinách a orné půdě zejména tam, kde dochází ke stružkové erozi – viz obr. 21.

Existující odvodňovací trouby nebudeme odstraňovat. V místě plánovaných tůní a mokřadů je technickými opatřeními přerušíme. Voda pak vystoupá k povrchu a vznikne staronová, místní (zavěšená) zvodeň – mokřad s možností zřídít tůně. Toto území bude zavlažovat i území níže po svahu podstatně déle, ideálně celoročně. Stékání těchto vod by mělo zajistit celoroční průtok přítoků nebo v nich alespoň podstatně prodlouží období průtoku vody. Velikost tůní spočítá projektant na základě vodní bilance v místě a odparu.

Pokud je to možné, bývá žádoucí rozšířit stávající nádrže v území, je to další bonus pro zádrž vody a ochlazení letní krajiny. V našem případě máme v plánu rozšířit Zdoňovský rybník asi o hektar, opravit jeho hráz a stávající část, po provedení úprav na toku nad rybníkem, i odbahnit. To vše kvůli zlepšení zádrže vody, nadlepšení průtoků ve Zdoňovském potoce a k podpoře rybochovných a rekreačních funkcí rybníka a toků.

Doufejme tedy, že to bude znamenat i příznivé životní podmínky pro návrat tahu lososů, což by jistě uvítala i komunita místních rybářů a myslivců.

Zvýšení průtoků umožní zlepšit parametry pro vypouštění odpadních vod do toku v obci i níže po toku, což bude dalším velkým bonusem pro lidi i přírodu.

Obrázek 22: Zatím se losos obecný dostane v ČR pouze do Kamenice v Labských pískovcích. Ten na snímku je dokumentován v německém přítoku Labe kousek od hranic s ČR. Zdroj: <http://www.navratlososu.cz/aktuality.html>

Krok 4: Zvýšení podílu zeleně v krajině, správná skladba lesa a hospodaření v něm

Vodu v krajině je nutné zadržet nejen tak, jak jsme zvyklí, to znamená zachytit vertikální srážky – dešťovou vodu či vodu ze sněhu např. v nádržích, ale čím dál významnějším prvkem je zvýšení podílu zachycení horizontálních srážek v krajině. Horizontálními srážkami rozumíme vodní páru obsaženou ve vzduchu. Ta se sráží na chladnějších předmětech v krajině – tj. větvích, listech, keřích, stoncích trávy. Vodu tak zadrží i na delší čas (jinovatka, led) a ta se pak při oteplení dostává do oběhu (výpar a odtok) pomaleji. Tím jednak ochlazuje krajinu a jednak dochází k velkému plošnému ronů do pramenů, mokřadů a toků, které pak vydrží téci i celý rok. Delší tráva, keře, stromy jsou de facto „kropičkami“ krajiny a procento zalesnění, rozmístění zeleně v krajině má zásadní vliv na teplotu povrchu a místní mikroklima, a tedy i dostatek vody či naopak vysušení krajiny. Krajina by měla obsahovat co největší pestrost krajinných typů, co nejmenší lány orné půdy, co nejvíce lesa, mimolesní a ostatní zeleně. Obecně: chceme-li mít vodu, musíme mít co nejvíce zeleně.

Zádrži vody v krajině i rozmanitosti přírody může každý občan pomoci i kolem jeho domu, kde pečuje o travnatý pozemek. A překvapivě tím, že se bude starat méně. Anglický trávnik je z hlediska zádrže dešťové vody i horizontálních srážek tím nejhorším řešením. Z hlediska přírodní pestrosti, tím, že ho nenecháme kvést, nemá daleko k asfaltu. Absence květů snižuje navíc šanci, že vám hmyz opylí jedlé keře a stromy na zahradě.

Proto je dobré v zahradách nechávat třeba i stařinu. Kde to jde, kosit jen dvakrát ročně a nejlépe ručně. Samozřejmostí by měla být podpora a výsadba (pokud možno místních či vhodných druhů) keřů a stromů všude, kde to je možné, kvůli zlepšení podmínek pro hmyz a ptáky.

Obce a města na svých pozemcích by se měly vyvarovat zbytečně častého sečení (dvakrát ročně stačí) a zasadit se o to, aby travnaté plochy byly co nejvíce květnaté.

Správná péče o pole, louky i mimolesní zeleň představuje zcela klíčovou složku zlepšení zádrže vody v krajině zejména ve velkých plochách – u velkých vlastníků.

Co lze zlepšit hned, je ochrana stromů před sešlapem kořenů a ničením jejich kůry (drhnutí kůry kravami, okusem kůry koňmi a divokou zvěří), omezení pojezdu traktorů a dalších vozidel na polích a loukách na minimum. Zde je dosud velmi špatnou praxí vyjíždění provizorních cest na pozemcích (vyjeté koleje po pneu), které způsobují rychlý a soustředěný odtok vody, čímž působí erozi a vysušení pozemků.

Důležitým prvkem zemědělské krajiny zadržující vodu musí být dostatek mezí, keřů, stromořadí, jednotlivých stromů, ostrůvkovitých refugií s dostatkem keřové i vzrostlé zeleně, co nejvíce jedlé jak pro zvěř, tak pro člověka. Do orné půdy zařadit vodu zadržující průlehy (trvalá travní směs – co nejvíce květnatá – nasetá zejména do údolnic) a biopásky. Ty by měly být buď jedlé pro zvěř či květnaté a tím medonosné – pro podporu hmyzu). Dobře zapojená mez z trnek zadrží vítr i v zimě a až 50 m za ní je závětří. Tím se zmenší často příliš velká rozloha orné půdy, což opět extrémně vysušuje krajinu. Srovnáme-li teplotu povrchu louky a orné půdy

za slunného letního dne, bývá rozdíl až v desítkách stupňů. Stromy a keře (zeleň obecně) jsou tedy i proto doslova „chladničkou“ krajiny, a to nejen kvůli stínu který vytváří.

V neposlední řadě by na zadrži vody měli spolupracovat i stávající lesní hospodáři a vlastníci lesů. Pro zvýšení zádrže vody (horizontální srážky – jinovatka, mlha, rosa) a zadržení energie větru není vhodná mýtní těžba holosečí, která les vysušuje dvojitým efektem. Ochuzuje lesní pozemky o horizontální srážky a menším stínem vede ke zvýšení teploty jejího povrchu. To platí i pro náseky (správně jen paseka na šířku stromu), zejména ve stráních. Při holosečném způsobu jsou nutné masivní obnovní výsadby. Při nich se budou semenačky čím dál hůře uchytávat vlivem sucha. Vyžívání pro nové stromky pak opět pomáhá vysušovat krajinu, ničí biotopy hmyzu a drobné zvěře a zvyšuje teplotu mikroklimatu (mělo by stačit vyžnout pouze kolem stromků, po 2 letech již jen kolem nich vydupat). Holiny v lese a nevhodná druhová skladba působí (a při čím dál častějších a prudších vichřicích budou působit) rozsáhlé polomy v navazujících porostech. Tak, jak to můžeme dnes vidět v lesích u hranic, či v Libenské stráni (Kaplanka) a jinde (viz foto na obr. 18). Mýtní těžba navíc nežádoucím způsobem zvyšuje koncentrace dusíku ve vodním prostředí po spádu v blízkosti těžby.

Obrázek 23: I když je násek v souladu se zákonem veden v šíři ne delší než délka okolních stromů, a i když je správně ponechána bučina na větrem namáhané horní straně svahu, přesto, i vlivem příliš blízké vzdálenosti dalšího náseku vpravo, bude jako vývrat padat při očekávané větší rychlosti větru vichřice více stromů než doposud právě u těchto naráz odlesněných ploch. Stromy rozbily dopadem nejen část nové výsadby, ale i oplocení, což umožnilo okus stromů zvěří. Přejítí na výběrný způsob těžby s přirozeným zmlazením lesa bude dobré pro ekologii i ekonomiku. Zima 2017-18, les města Teplic n. Metují, Kaplanka (v mapách chybně jako Libeňská stráž).

Dobře pěstěný les, který má všechna patra a smíšenou skladbu zadržuje vodu několika způsoby: jednak vlivem stínu, který vytváří, jednak porézní a navíc zastíněnou půdou, obsahem vody v lesním společenstvu, snižováním vlivu větru a jeho vysušující role a zachytáváním mlhy – tvorba rosy a jinovatky. Zcela klíčovou roli zde hraje podhoubí (mycelium), které je samo o sobě obrovskou zásobárnou vody. Vzhledem ke globálnímu oteplování je jisté, že musíme co nejrychleji opustit smrkové hospodářství. A to nejen proto, že smrk může být napadán čím dál více kůrovcem, ale i proto, že čím dál silnější vichřice smrk již nebude schopen vlivem mělkých kořenů vydržet a bude docházet ke stále častějším vývratům. Krom toho je jasné, že smrk pro mělkost kořenů špatně odolává suchu a v lese potřebujeme hluboko kořenicí dřeviny, které lépe zadrží vodu a vydrží déle suché počasí (tzv. meliorační a zpevňující dřeviny). Toto se netýká přirozených horských smrčín.

Řešením je přechod na výběrné hospodaření se správnou patrovitostí, kdy les bude prakticky pořád stát a bude se sám zmlazovat. Podmínkou je snížit stavy zvěře na přirozený počet (myslivost, velké šelmy), protože přezvěření přináší obrovské škody lesníkům: zamezuje zmlazování lesa a tím nepřímo způsobuje i menší zádrž vody. Myslivci by měli přestat přikrmovat zvěř, protože tak pomáhají přežívat nemocným a starým jedincům, čímž degenerují přikrmovaný druh. Stáda se méně hýbou a ničí les na jednom místě. Do škod zvěří patří zejména loupání, okus pupenů zejm. listnatých stromů, omezení přirozeného zmlazení porostu semeny a plody, přílišné rytí kanci na velkých plochách i v lesích, kde nezbude prakticky žádná zeleň, a jsou odhaleny kořeny stromů, které jsou pak snadno zranitelné. Pozitivní roli proti přezvěření představuje nástup velkých šelem včetně vlků. Šelmy nejen snižují stavy spárkaté a vysoké či srnčí zvěře, ale stáda, a to již i v malém počtu, rozhýbou, čímž alespoň škody pomohou rozmělnit v ploše. Návrat vlků přináší tedy překvapivě krom lepšího zmlazení lesa i více vody do krajiny vlivem vychytáváním většího množství horizontálních srážek. Platí, že přirozeně se zmlazující les zadrží o mnoho více vody než les oslabený škodami od zvěře.

Krok 5: Transformace zemědělství – návrat půdního života (edafonu) a porozity půdy

Jak bylo řečeno výše, návrat pastvin (i na Zdoňovsku) byl z hlediska zádrže vody obrovským posunem k lepšímu. Ale bohužel to nestačí, jak dokazuje např. letní sucho z roku 2016, kdy Zdoňovský potok na řadu týdnů vyschnul, resp. zbytková voda tekla vlivem tektonických poruch ztrátovou zónou (1) v podzemí a vyvěrala až (v hydroaktivní zóně) na konci Zdoňova.

Krom výše uvedeného bude nutné nejen v rámci ČR pro maximální možnou zádrž realizovat transformaci zemědělství tak, aby i dnes orná půda zadržela 400 l vody na metr čtvereční. To předpokládá půdu oživit doplněním organických živin, navrátit edafon a zhruba 7,5 t žížal na ha – nejlépe kompostem, omezit používání biocidní chemie a patrně přejít na ekologicky šetrné formy zemědělství s lehkou technikou, případně bezorebné postupy. Výborně fungující alternativy existují.

Jedním z nich je Wiesław Gryn z Rogówa ve východním Polsku, který díky bezorebným postupům nejen přežil velké sucho v roce 2016, ale měl ještě větší výnosy než jindy, protože bez orby se ornice nevysušuje, kořeny rostliny jsou rozvinutější a hlubší a spolupracují s edafonem, který rovněž není ničen orbou. Osobně jsme se přesvědčili, že půda je kyprá jako chleba, všude s dostatkem žížal. Na poli zůstává rovněž mezi řádky co nejvíce organických zbytků, které postupně svým rozkladem hnojí pole. Tlející vrstva navíc dobře chrání půdu před žářem a pomáhá zadržovat vláhu snížením odparu. Rovněž se tím šetří pohonné hmoty, protože z pole se odváží pouze potřebná komodita.

<https://lublin.tvp.pl/25340626/rewolucyjna-metoda-rolnik-przechytrzyl-susze>

Po provedení výše uvedených pěti kroků tak dojde na našem zájmovém území k následujícímu navýšení délek a ploch vodních systémů s odpovídajícím navýšením objemu nově zadržené vody v krajině, jak níže uvedeno. (V tom není započítáno navýšení vody po transformaci zemědělství.)

Toky budou oproti stávajícímu stavu prodlouženy o **25,7 km**.

Plocha mokřadů se zvýší o **58,8 ha**.

Plocha tůní o **13,2 ha**.

Plocha rybníků se zvětší o **3 ha**.

Minimální navýšení objemu zadržené vody v plánovaných mokřadech, tůních a rybnících se bude rovnat objemu 697 495,32 m³, což je i objem 186 olympijských bazénů, případně objem 22,8 Zdoňovských rybníků (při hloubce 1,5 m).

Pokud se podaří tento projekt a postup realizovat na většině potřebných ploch v ČR, je velká šance, že dojde k tomu hlavnímu, **návratu malého oběhu vody v krajině a získáme minimálně** jen uzdravením dnes utužené zemědělské půdy **objem vody o velikosti 9 přehrad Orlick.**

Z výše uvedeného je zcela zřejmé, že největší potenciál retence vody v ČR dnes leží na zemědělské půdě. Přehradý dlouhodobé sucho neřeší, naopak ho pomáhají generovat.

Příklady nápravy vodního režimu v zájmové lokalitě:

1) Revitalizace nad Navrátilovým lesem (autor: Jiří Malík, realizace: Zemědělská vodohospodářská správa Náchod pod vedením Ing. Jiřího Kulťa), Zdoňov, r. 2007. Původně byla tato revitalizace navržena až ke Zdoňovskému rybníku, avšak vlivem nesouhlasu jednoho z vlastníků dotčených pozemků nebyla provedena celá.

Obrázek 24, 25 a 26 (zleva doprava a dolů):

Tři snímky zhruba téhož místa z roku 2006, z dubna 2007 a z prosince 2016. Tato lokalita přes léto vysychala kvůli vysušení nivy zahloubením, krávy ničily břehy sešlapem. Dnes i v suchu 2016 měly všechny tůně vodu a i v největším suchu tok sice drobně, ale tek. Trvalá přítomnost vody v lokalitě způsobila návrat mokřadních rostlin, obojživelníků i divokých kačen. Zvěř sem přes léto chodí i pít, včetně vysoké, což dříve nebylo možné. Lokalita je dobře oplocena a bez pastvy. Opatření dnes trvale zadržuje tisíce m³ vody a zajišťuje vodnost v toku ještě zhruba 1 km pod lokalitou. Tok však často do Zdoňovského rybníka nedotéká, protože nebylo možno tok v minulosti revitalizovat až k rybníku. Proto dnes tok dle našeho mapování vysychá cca 750 m nad rybníkem.

Náš projekt má za cíl omezit tedy hlavně půdní suchu, zlepšit bilanci zádrže povrchové vody a přípovrchové zvodně (oběh vody mělkého, půdního horizontu), a dosáhnout obnovu toků včetně obnovy a zajištění celoroční průtočnosti všech toků. Zejména poslední bod by v našich specifických podmínkách zajistil zmenšení kontaminace z povrchu a povrchových vod do podzemí a podzemních vod (vyplavování reziduí po zemědělské chemii, ze starých skládek odpadů, či z čistírenství) ve ztrátových zónách a to zejména v tektonicky porušených zónách.

Jakkoli je oprávněné se domnívat, že naše zásoby podzemních vod v kolektorech A a C jsou dobře horninovým prostředím ochráněny a nejsou nijak zásadně ohroženy ani dlouhodobým suchem, přesto kvalita režimu oběhu (dostatečné ředění např. odpadních vod) a dostatku vody na povrchu hraje v dlouhodobém měřítku zásadní roli i pro kvalitu a objem vod podzemních.

2) Školní mikrotůně Zdoňov – názorná ukázka několika tůněk jako modelu přímo v přírodě pro možnost výuky místních žáků. Náprava nežádoucího odvodnění mokřadu, zhotoveno pouze ručně, cca 300 hodin práce. Při jarním tání či přívalu oproti původnímu stavu (odvodňovací rýha hloubky 1 m, zádrž v okolním mokřadu cca 300 m³) se zádrž vody díky objemu tůní, rozlivu a nasáknutí do okolního mokřadu zvýší na cca 1500 m³. Zatím je hotovo 9 tůněk z 11. Voda v levé části dole je původní odvodňovací koryto (druhdy s erozí ve dně i březích). To bylo v závěru před vtokem do „Bledulky“ zasypáno a kolem a místo něj byly vytvořeny tůně a odlehčovací odtoky. Úprava tak snížila energii vody a zachytává splaveniny. Tím se snížilo i ukládání půdy ve Zdoňovském rybníku, která je asi 300 m pod profilem.

Obrázek 27: Mikrotůně Zdoňov. Autor: Jiří Malík. Realizace: Živá voda a kolektiv desítek dobrovolníků – děkujeme moc. Autor obzvláště děkuje Petru Kohlovi nejen za účinnou ruční pomoc, ale i za poskytnutí azylu zejména při mrazech a četné poznatky z terénu pro mapování v rámci celého projektu. Únor 2018.

Každá velká cesta začíná prvním krokem – i malý oběh vod lze vrátit jen postupnou obnovou celé krajiny. My jsme se pokusili naznačit směr a dodat potřebné know-how pro tento obrovský úkol, který čeká nejen naší republiku.

Obrázek 28: Velký a malý oběh vody. Cílový stav pro krajinu ve vnitrozemí je obnovení malého oběhu vody. Ten byl zničen průmyslovým zemědělstvím, industrializací krajiny a klimatickou změnou. Mnohdy se jednalo sice o drobné, ale v součtu zásadní změny, kdy hlavními činiteli příčinami zničení malého oběhu vody se je staly: utužení zemědělské půdy a její odvodnění, vysoká míra zastavěnosti, zničení mezí, příliš velké lány a málo zeleně v krajině. Autor: Jiří Malík

Závěr: Pokud uplatníme všech pět výše uvedených kroků současně a na většině území ČR, zvládneme sucho a zastavíme bleskové povodně. Uzdravíme krajinu, budeme mít zdravé potraviny, zdravé lesy, čistší vzduch a účinnou strategii i proti oteplování klimatu a proti vymírání druhů. Projeví se to i návratem malého vodního režimu.

Příklad nápravy vodního režimu a zemědělské krajiny ze světa:

Obrázek 29: Statek Knepp Castle, 70 kilometrů severně od centrálního Londýna, Velká Británie, před začátkem projektu v r. 2001. Půda na 14 km² byla chudá, těžká a nevhodná k zemědělství. Zdroj: Daily Mail

Obrázek 30: Stejně místo v r. 2018. Jde o první projekt tohoto typu v Británii. Zdroj: Daily Mail

Vysvětlivky:

Ztrátová (hydropasivní) zóna je území, kde se „ztrácí“ voda z toku do podzemí. Potok tedy vyschne a zbytek vody pokračuje jen podzemím. Ve Zdoňově jsme ztrátovou zónu opakovaně potvrdili právě v roce 2016, kdy tok prakticky po celé délce zastavěného území obce zcela vyschl. Voda se v tomto období objevovala až na dolním konci Zdoňova, kde se vyskytuje hydroaktivní zóna. Ve dně toku na pár metrech vytékala voda v objemu asi 10 l/s. Ztrátovou zónu jako první proměřil tým hydrogeologa RNDr. Slepíčky (Sarga, Slepíčka (1985), který i změřil poklesy a přírůstky vodnosti v toku metodou postupných profilových průtoků (PPP) v průběhu asi 20 let. Opakem ztrátové zóny, je zóna (hydro)aktivní, kde voda z podzemí přímo dotuje vodu v toku.

Poznámka pod čarou:

Autor publikace shodou okolností strávil krásné dětství ve Zdoňově, které bylo mj. zpestřeno i stavbou přehrážek na Hrnčářském potoce nad Kapličkou. Nestalo se, že by tento tok přes léto vysychal. Dnes, po třiceti letech, se to naopak stalo alarmujícím pravidlem, že potok často přestává téci již na úrovni Kapličky. Poslední ránu zasadily povodňové meliorace v 70. letech minulého století provedené nad Zbořeňákem. Pro autora to byl jeden z motorů touhy napravit vodní režim právě na Zdoňovsku. Napsání publikace trvalo přes rok, neboť postupně reflektovalo výsledky grafické části Studie proveditelnosti.

Napsání publikace trvalo přes rok, neboť postupně reflektovalo výsledky grafické části Studie proveditelnosti.

Maiwaldova akademie, sídlící v broumovském klášteře, rozvíjí environmentální vzdělávání a osvětovou činnost týkající se odpovědnosti k přírodě, k sobě samým a ostatním lidem. Osvětovou činností vede děti, veřejnost i sebe k odpovědnému jednání týkající se zacházení s přírodou a přírodními zdroji, spotřebitelského chování a aktivního ovlivňování svého okolí. Rozvíjí osvětovou činnost v rámci přednášek, terénních programů a publikační činnosti.

Text: Jiří Malík, Živá voda z. s.
Jan Domáň – odborná konzultace, Živá voda z. s.

IT specialista: Lukáš Panny
Fotodokumentace: Není-li uvedeno jinak, Jiří Malík
Mapové výstupy: Lukáš Panny, Jiří Malík
Kresby: Hana Rummelová
Editorka textu: Šárka Vávrová
Jazyková korektura: Kateřina Ostradecká
Grafická úprava: Jan Záliš

Projekt Studie proveditelnosti – Zádrž vody v celé ploše povodí, Zdoňovsko podpořili:
Živá voda z. s.
Firma Patagonia – USA

Vydání této publikace podpořili:
Maiwaldova akademie – Vzdělávací a kulturní centrum Broumov o.p.s.
Pro rozvoj Broumovska o.p.s.
Královéhradecký kraj
Živá voda z. s.

Tisk: Centrum služeb Broumov s.r.o. - Tiskárna
Náklad: 100 ks, rok vydání 2018

Patrony našeho projektu zádrže vody na Zdoňovsku jsou:

- Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc., dr.h.c.
(ekologie a životní prostředí) bývalý ministr životního prostředí a zakladatel a ředitel Centra pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy), profesor UK Praha, ředitel Centra pro otázky životního prostředí. Bývalý senátor PČR a předseda Vědecké rady Evropské environmentální agentury v Kodani
- Prof. RNDr. Jiří Frýda, Dr.
specializace: geologie (geochemie, paleontologie, sedimentologie), odborník na geologii Českého krasu, profesor ekologie

patagonia®

Literatura:

1. https://is.muni.cz/th/99794/prif_r/Rigorozni_prace.txt
2. Optimalizace využívání a ochrany podzemních vod s ohledem na ostatní složky životního prostředí: Polická pánev
https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/5501/DPTX_2006_1_11310_MDIPL001_173637_0_33771.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. <http://www.npsumava.cz/storage/str49-55.pdf>
4. Základy ekologie půdy, Šantrůčková:
http://kbe.prf.jcu.cz/sites/default/files/prednasky/skripta/skripta_puda_metody_final.pdf
5. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-5640191/How-letting-Mother-Nature-reclaim-prime-farmland-produced-breathtaking-results.html>
6. Program Revitalizace říčních systémů, Enigma 1995, pro MŽP ČR
7. Studie revitalizace povodí Zdoňovského, Bučnického a Hornoteplického potoka, Pro Správu CHKO Broumovsko Atelier Fontes s.r.o, Brno 1997
8. Rebilance zásob podzemních vod – závěrečná zpráva, příloha č. 2/20 Stanovení zásob podzemních vod Hydrogeologický rajon 4110 – Polická pánev Editori: Mgr. Jiří Grundloch; RNDr. Jiří Burda Předkládá: Mgr. Zdeněk Venera, Ph.D., ředitel ČGS Česká geologická služba 2016
http://www.geology.cz/rebilance/vysledky/4110_zprava.pdf
9. Hodnocení zranitelnosti České republiky ve vztahu ke změně klimatu k roku 2014
[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/hodnoceni_zranitelnosti_cr/\\$FILE/OPUR-hodnoceni_zranitelnosti-20180427.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/hodnoceni_zranitelnosti_cr/$FILE/OPUR-hodnoceni_zranitelnosti-20180427.pdf)
10. Indikátory zranitelnosti, příloha k Hodnocení zranitelnosti ČR
[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/hodnoceni_zranitelnosti_cr/\\$FILE/OPUR-indikatory_zranitelnosti-20180427.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/hodnoceni_zranitelnosti_cr/$FILE/OPUR-indikatory_zranitelnosti-20180427.pdf)
11. Komplexní studie dopadů, zranitelnosti a zdrojů rizik souvisejících se změnou klimatu v ČR, ECOTOXA, MŽP ČR
[https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/studie_dopadu_zmena_klimatu/\\$FILE/OEOK-Komplexni_studie_dopady_klima-20151201.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/studie_dopadu_zmena_klimatu/$FILE/OEOK-Komplexni_studie_dopady_klima-20151201.pdf)

Mapové zdroje:

1. http://ns.cenia.cz/arcgis/services/CENIA/cenia_chranena_uzemi/MapServer/WMServer
2. http://geoportal.cuzk.cz/WMS_ORTOFOTO_PUB/WMSservice.aspx
3. http://geoportal.gov.cz/ArcGIS/services/CENIA/cenia_copernicus_land/MapServer/WMSserver
4. http://ags.vuv.cz/arcgis/services/strategie/erozni_ohrozeni_zem_pudy/MapServer/WmsServer
5. <http://heis.vuv.cz/data/webmap/wms.dll>
6. <http://heis.vuv.cz/data/webmap/wmsheis.dll>
7. http://geoportal.gov.cz/ArcGIS/services/CENIA/cenia_rt_II_vojenske_mapovani/MapServer/WMSserver
8. <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/wms/isapi.dll>
9. <http://services.cuzk.cz/wms/wms.asp>
10. <http://heis.vuv.cz/data/webmap/wms.dll>
11. http://geoportal.cuzk.cz/WMS_ZABAGED_PUB/WMSservice.aspx
12. http://geoportal.cuzk.cz/WMS_ZM10_PUB/WMSservice.aspx
13. http://gp2.uhul.cz/wms_oprl/service.svc/get
14. http://gp2.uhul.cz/wms_mysl/service.svc/get
15. Digitalizované mapy ZVHS, Ing. Kult (georeferencováno)
16. Stabilní katastr – open source (georeferencováno)
17. Meliorace – open source (georeferencováno)
18. Erozní ohrožení – open source (georeferencováno)
19. Tektonika, RNDr. Vladimír Lysenko – archiv CHKO Broumovsko (georeferencováno)
20. Izolinie kolektorů podzemních vod v PKP
http://www.geology.cz/rebilance/vysledky/4110_zprava.pdf

Náš milý kolega Ivan Dejmal, který už bohužel dlouho není s námi, se nedíval na ekologickou budoucnost příliš optimisticky. Jednou prohlásil, že lidi může vyburcovat z letargie snad jen katastrofa a zadoufal, že bude jen „středního doletu“. Dnes mám dojem, že něco takového u nás právě nastává. Češi dlouho nevěřili, že jsme na počátku masivní globální změny klimatu, a když už snad takový jev přece jen existuje, nás se stejně moc netýká, protože u nás nejsou hurikány ani se nezdvíhá moře a nezaplavuje nás jako tichomořské ostrovy. Dnes však opakovaná období sucha, jež v mnohých regionech už vypadají docela katastroficky, nás přece jen začínají probouzet z naivního snu, že se vůbec nic zvláštního neděje. Jistě, sucha byla i v minulosti, ale klimatologové varují, že jejich intenzita se v souvislosti se změnou klimatu zvýší a budou častější. Pozornost se proto stále více zaměřuje na nejcennější přírodní zdroj: vodu. Bude jí dost pro lidi, pro přírodu, pro lesy i pro zemědělce?

Ti, co spoléhají spíše na přímočarý, technicky orientovaný řešení, říkají: Musíme vybudovat co nejvíce nových zdrojů jako jsou přehradní nádrže. Při hlubším rozboru však vidíme, že takové přístupy nemají dostatečné opodstatnění. Stávajících vodních zdrojů je dost, co chybí, je lepší vodní management. Především je třeba plně využít potenciálu úspor, který jistě není plně vyčerpán. Zcela zásadním přínosem však musí být podstatně lepší hospodaření s vodou v krajině, její retence v dobře obhospodařované půdě, revitalizace vodních toků počínaje nejmenšími, budování mokřadů, malých a nejmenších vodních nádrží, komplexní pozemkové úpravy s ohledem na optimální vodní režim a mnohá další, přírodě blízká opatření. Přitom nejde jen o množství vody, ale i o její kvalitu: Povrchovou i podzemní vodu je třeba úzkostlivě chránit před veškerým znečištěním.

Když to řekneme takto obecně, asi najdeme všeobecnou shodu. Jakmile však půjde o konkrétní lokalizovanou situaci, detailně navržená opatření a způsob jejich provedení, situace se stává složitější. Často bude zapotřebí zpřesnit odborné podklady včetně podrobné znalosti hydrogeologických poměrů, sladovat v místě provozovanou zemědělskou činnost a hospodaření v lesích s potřebou ochránit vodní zdroje, nezapomínat na protipovodňová opatření, preventivně bránit jakémukoliv znečištění z bodových i plošných zdrojů a v neposlední řadě myslet na živou přírodu a plně zajistit ochranu biologické rozmanitosti.

Předložená studie zádrže vody v krajině okolí obce Zdoňova na česko-polské hranici všechny tyto požadavky splňuje. Je ukázkou odborně propracovaného přístupu založeném na důkladné znalosti dané lokality, jak co do konkrétní terénní situace, tak po stránce detailních poznatků hydrologických, pedologických, hydrogeologických a biologických. Je příkladem toho, jak by měl vypadat důkladně teoreticky propracovaný a prakticky uskutečnitelný program revitalizace celé krajiny. Je příkladem hodným následování.

Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc., dr.h.c.

(ekologie a životní prostředí) bývalý ministr životního prostředí a zakladatel a ředitel Centra pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy), profesor UK Praha, ředitel Centra pro otázky životního prostředí. Bývalý senátor PČR a předseda Vědecké rady Evropské environmentální agentury v Kodani

V současnosti snad neexistuje člověk, který by neslyšel alarmující zprávy o stavu životního prostředí. Jinou skutečností je to, jaké myšlenky tyto zprávy vyvolávají v hlavách spoluobčanů. Česká společnost je neustále bombardována šílenými výroky „ekologických všeználků“, kteří sice nerozeznají sýkoru od drozda či slunečnici od blatouchu, ale přesto vynášejí kategorická „ekologická“ hodnocení. Řada z těchto „odborníků“ zastává nebo zastávala významné politické funkce. A právě z tohoto důvodu jejich výroky mohou ovlivnit část veřejného mínění. Tedy ne silou znalostí a argumentů, ale vahou politické funkce. Stačí je připomenout popírání globálního oteplování či útoky na bezzásahové zóny na Šumavě. Pro významnou část politiků je ekologický aktivista synonymem pro teroristu. I pokud opomineme ne nepodstatný vliv oněch narcistických všeználků na veřejné mínění, má česká společnost další, a možná významnější problém – naši pohodlnost.

Naprostá většina myslících lidí snadno dojde k závěru, že se naše krajina rychle mění a to směrem, který nám není milý. Ubývají zásoby podzemní vody, druhová rozmanitost jak živočichů, tak rostlin se rychle snižuje, zvyšuje se četnost extrémních klimatických jevů apod. Všichni nebo téměř všichni to víme, občas o tom mluvíme, ale to je vše.

Jen velice málo z nás však něco proti tomu činí. Jedním z nich je i můj přítel Jiří Malík. Známe se více než 40 let a vím, že ochrana přírody, tedy ochrana životního prostředí pro nás a budoucí, je nejsilnějším imperativem života Jiřího Malíka. Stačí jen připomenout jeho návrh „ozonového zákona“, který platí dodnes. V roce 2005 založil s přáteli spolek Živá voda, jehož cílem je ochrana vody a návrat vody do krajiny. Milý čtenáři uvědom si prosím, že tato aktivita začala v době, kdy naši politici usilovali o aktivity opačné. Jiří Malík již dávno před tím pochopil, že dostatek vody v krajině je tím pravým bohatstvím. Vzpomeňme i na snahy Ministerstva životního prostředí a části státní správy o prosazení nebezpečné těžební metody (tzv. frakování) a následně těžby břidličných plynů. Tehdy Ministerstvo životního prostředí prosazovalo aktivitu, která by nenávratně poškodila zásoby pitné vody. A byl to opět Jiří Malík s přáteli, kteří této hlouposti zabránili. Jejich hnutí „Stop HF“ aktivizovalo prostřednictvím petice českou společnost a získalo okolo 80 tisíc přímých a cca 500 tisíc nepřímých petentů.

Plán realizace projektu „Zadrž vody v celé ploše povodí - Zdoňovsko“ je dalším úctyhodným činem Jiřího Malíka. Plánované výstupy studie i její případná realizace je modelem, který byl měl být použit i v dalších oblastech. Na celé studii je jasně vidět dokonalá znalost terénu a schopnost Jiří Malíka pochopit vzájemné vazby mezi prostředím a biotou, tedy ekologické vztahy. Projekt „Zadrž vody v celé ploše povodí“ je pionýrským činem, který opět dokládá vizionářství Jiřího Malíka. V době, kdy si konečně aspoň část politiků uvědomila, že nedostatek vody je problémem, tu existuje příkladová studie a hotové know-how, jak zadržet vodu v krajině prakticky „svépomocí“. Doufám, že Zdoňovsko bude příkladem pro další oblasti ČR, a že obyvatelé Zdoňova tento projekt přijmou cele za svůj.

Co říci závěrem? Všichni víme o problémech vyplývajících s kořistnického zacházení s naší krajinou. Všichni to víme, ale nic nečiníme. Jen několik z nás se rozhodlo něco dělat, přestože je to činnost veskrze nevděčná. Jedním z těch vzácných jedinců je i přítel a ekolog Jiří Malík. Vždy mne v souvislosti s tímto napadá věta z Matoušova evangelia „po ovoci jejich poznáte je“. Za nás, co víme a jen mluvíme, ale moc nečiníme, si přeji, aby takovýchto lidí s vůlí konat obecné dobro bylo mnohem více.

Prof. RNDr. Jiří Frýda, Dr.
geolog a univerzitní profesor ekologie (specializace: geologie a geochemie, ekologie)

**Zadrž vody
v celé ploše povodí
Zdoňovsko**

Spolek Živá voda 2017 – 2018